

Nr 79

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i brottsbalken m. m.; given Stockholms slott den 15 mars 1968.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag om ändring i brottsbalken,
- 2) lag om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § luftfartslagen den 6 juni 1957 (nr 297),
- 3) lag angående upphävande av 11 § lagen den 30 juni 1960 (nr 418) om straff för varusmuggling,
- 4) lag om ändrad lydelse av 4 § krigshandelslagen den 28 februari 1964 (nr 19),
- 5) lag angående upphävande av 4 § lagen den 1 april 1966 (nr 78) om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet.

GUSTAF ADOLF

Herman Kling

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås ändringar i brottsbalkens regler om förverkande av egendom på grund av brott och vissa följdändringar i andra lagar. Syftet med ändringarna är främst att, såsom förutsattes vid brottsbalkens tillkomst, modernisera balkens regler i ämnet och få till stånd mera enhetliga normer för förverkandelagstiftningen i övrigt. Avsikten är också att nå större likformighet inom Norden på detta område.

I stället för den nuvarande uppräknings i brottsbalken av muta och andra otillbörliga förmåner anges helt kort utbyte av brott enligt brottsbalken som föremål för förverkande. Vidare föreslås bl. a. en viss utvidgning

av den nuvarande brottsbalksregeln om förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter. Preskriptionstiden för talan om förverkande sänks från tio till fem år.

Vissa bestämmelser i brottsbalkens förverkandekapitel görs direkt tillämpliga på förverkande utanför brottsbalken. I denna införs dessutom en särskild regel som gör det möjligt att underlåta tillämpning av sådana specialstraffrättsliga bestämmelser enligt vilka förverkande eller annan sådan särskild rättsverkan följer obligatoriskt på visst brott.

1) Förslag

till

Lag**om ändring i brottsbalken**

Härigenom förordnas, dels att 36 kap. 1—4, 9 och 10 §§ brottsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, dels att i samma kapitel skall införas två nya paragrafer, 11 och 12 §§, av nedan angiven lydelse.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***36 KAP.****1 §.**

Muta, så ock för främjande av brott avsett förlag eller vederlag och annat dylikt, vars lämnande eller mottagande enligt denna balk utgör brott, skall förklaras förverkat till kronan, om det ej är uppenbart obilligt; utgjordes egendomen av annat än penningar och finnes den ej i behåll, må i stället värdet förklaras förverkat. Vad nu sagts skall dock ej gälla mot den som i god tro förvärvat här avsedd egendom eller särskild rätt därtill.

Har någon eljest av brott som avses i denna balk haft vinning som ej motsvaras av skada för enskild, må han efter vad prövas skäligt förpliktas att utgiva däremot svarande belopp till kronan.

Utbyte av brott enligt denna balk som ej motsvaras av skada för enskild skall förklaras förverkat, om det ej är uppenbart obilligt. Detsamma gäller förlag för brott eller dess värde, om förlaget mottagits och mottagandet utgör brott enligt denna balk.

2 §.

Vad som använts såsom hjälpmedel vid brott som avses i denna balk eller frambragts genom sådan gärning må, såvitt ägaren eller någon som var i hans ställe uppsåtligen förövat gärningen eller medverkat därtill, förklaras helt eller delvis förverkat till kronan, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligga och det ej är uppenbart obilligt; finnes egendo-

egendom som använts såsom hjälpmedel vid brott enligt denna balk eller som frambragts genom sådant brott må förklaras förverkad, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligga. Detsamma gäller egendom vars användande utgör brott enligt denna balk eller med vilken eljest tagits befattning som utgör sådant brott.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

men ej i behåll, må i stället värdet förklaras förverkat. Detsamma skall gälla i fråga om hjälpmedel, varmed någon tagit sådan befattning som innebär brottslig förberedelse enligt denna balk.

Vad i första stycket sägs skall ej äga tillämpning mot den som i god tro förvärvat egendomen eller särskild rätt därtill.

I stället för egendomen kan dess värde förklaras förverkat.

3 §.

Ändå att fall som i 2 § sägs ej är för handen, må dyrk, falskt mynt eller annat föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, förklaras förverkat.

Föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, må förklaras förverkat även i annat fall än som avses i 2 §.

4 §.

Förverkande på grund av brott av egendom eller dess värde må, om ej annat har föreskrivits, ske hos

a) gärningsmannen eller annan som medverkat till brottet,

b) den i vars ställe gärningsmannen eller annan medverkande var,

c) den som genom brottet beretts vinning,

d) den som efter brottet förvärvat egendomen på grund av giftorätt, arv eller testamente eller genom gåva eller som efter brottet förvärvat egendomen på annat sätt och därvid haft vetskap om eller skälig anledning till antagande om egendomens samband med brottet.

Tillhörde egendomen vid brottet ej någon av dem som anges i första stycket a)–c), må den ej förklaras förverkad.

Särskild rätt till egendom som förklaras förverkad består, om ej även den särskilda rätten förklaras förverkad.

Förklaras fartyg, som besväras av sjöpanträtt eller inteckning, eller luftfartyg, besvärat av luftpanträtt eller inteckning, förverkat, må rätten förklara att panträtten skall upphöra i den förverkade egendomen. Finnes i annat fall någons rätt till föremål som förklaras förverkat böra

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

oaktat förklaringen bestå, skall rätten göra förbehåll därom.

9 §.

Kan på grund av den brottsliges död eller av annan orsak påföljd ej längre ådömas, må *vad i 1—5 §§ stadgas vinna tillämpning endast såframt* i mål därom stämning delgivits inom tio år från det brottet begicks. Talan må i sådant fall av åklagare väckas *allenast* om det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Kan på grund av den brottsliges död eller av annan orsak påföljd ej längre ådömas, må *egendom förklaras förverkad på grund av brottet eller åtgärd föreskrivas till förebyggande av missbruk*, endast om stämning i mål därom delgivits inom fem år från det brottet begicks. Talan må i sådant fall väckas av åklagare *endast* om det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

I fall ————— motsvarande tillämpning.

10 §.

Beslut om förverkande eller *annan åtgärd enligt 1—5 §§* förfaller, i den mån verkställighet ej skett inom tio år från det beslutet vann laga kraft.

Beslut om förverkande eller *åtgärd till förebyggande av missbruk* förfaller, i den mån verkställighet ej skett inom tio år från det beslutet vann laga kraft.

11 §.

Är i lag eller författning föreskrivet att förklaring skall meddelas om förverkande eller annan sådan särskild rättsverkan av brott, må detta likväl underlätas, om denna rättsverkan är uppenbart obillig.

12 §.

Förverkad egendom tillfaller kronan, om ej annat är föreskrivet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1968.

Förverkande av egendom på grund av brott får ej ske hos den som efter brottet men före lagens ikraftträdande i god tro har mottagit egendomen i gåva. Vad i övrigt föreskrivs i 2 § enligt dess äldre lydelse skall tillämpas, när fråga är om brott som begåtts före lagens ikraftträdande.

2) Förslag

till

Lag**om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § luftfartslagen den 6 juni 1957 (nr 297)**

Härigenom förordnas, att 13 kap. 13 § luftfartslagen den 6 juni 1957 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***13 KAP.****13 §.**

Förövar ägaren — — — — — rätt därtill.

Avser förverkandeförklaring luftfartyg som besväras av luftpanträtt eller inteckning, må domstolen ock förklara att panträtten i fartyget skall upphöra. Finnes i annat fall någons rätt till fartyget böra oaktat förverkandeförklaringen bestå, göre domstolen förbehåll därom.

Bestämmelserna i första och andra styckena skola i tillämpliga delar gälla jämväl krigsmateriel och gods som avses i 8 kap. 4 § andra stycket, såframt ägaren därav eller någon som är i hans ställe förövar gärning som i 8 § andra stycket i detta kapitel sägs eller medverkar därtill.

Bestämmelserna i första stycket skola i tillämpliga delar gälla jämväl krigsmateriel och gods som avses i 8 kap. 4 § andra stycket, såframt ägaren därav eller någon som är i hans ställe förövar gärning som i 8 § andra stycket i detta kapitel sägs eller medverkar därtill.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1968.

3) Förslag

till

Lag**angående upphävande av 11 § lagen den 30 juni 1960 (nr 418)****om straff för varusmuggling**

Härigenom förordnas, att 11 § lagen den 30 juni 1960 om straff för varusmuggling skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1968.

4) Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 4 § krigshandelslagen den 28 februari 1964 (nr 19)

Härigenom förordnas, att 4 § krigshandelslagen den 28 februari 1964 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

4 §.

Handlar någon — — — — — utföra varan.

*Har den brottslige eller annan, för
vars räkning sådan åtgärd vidtagits,
haft vinning därav, skall vad i 36
kap. 1 § andra stycket brottsbalken
stadgas äga motsvarande tillämp-
ning.*

*Utbyte av brott som avses i förs-
ta stycket skall förklaras förverkat,
om det ej är uppenbart obilligt.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1968.

5) Förslag

till

Lag

**angående upphävande av 4 § lagen den 1 april 1966 (nr 78) om förbud i
vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet**

Härigenom förordnas, att 4 § lagen den 1 april 1966 om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1968.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 12 januari 1968.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, KLING, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *ändrad lagstiftning om förverkande av egendom på grund av brott* och anför.

Inledning

Brott kan enligt gällande rätt föranleda — utom böter och skadestånd — vissa andra ekonomiska sanktioner. Av dessa är förverkande av egendom den ojämförligt vanligaste. Beslut om förverkande meddelas i allmänhet av domstol eller, genom strafföreläggande, av åklagare. Det innebär att egendom tvångsvis och utan ersättning tas ifrån sin ägare. Med få undantag tillfaller egendomen kronan. När egendomen tillfaller kronan benämns åtgärden omväxlande konfiskation och förverkande. Bestämmelser om förverkande finns både i brottsbalken och i specialstraffrätten, dvs. i de rättsregler av straffrättslig art som finns i lagar och författningar utanför brottsbalken. Förverkandereglerna i brottsbalken, vilka överförts i stort sett oförändrade från 1864 års strafflag, tillämpas mera sällan. Åtskilliga av de specialstraffrättsliga bestämmelserna har däremot stor praktisk betydelse. Såväl brottsbalkens förverkanderegler som specialstraffrättens bestämmelser i ämnet har ofta kritiserats både till innehåll och form. Kritiken har dock främst riktats mot reglerna inom specialstraffrätten.

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades i december 1955 docenten, numera professorn Hans Thornstedt att som särskild utredningsman göra en förberedande undersökning för reformering av specialstraffrätten (direktiv se riksdagsber. 1957: I Ju 34). Utredningsmannen skulle enligt direktiven för utredningen söka kontakt med de övriga nordiska länderna.

Utredningsmannen inledde sitt arbete med en granskning av förverkandebestämmelserna i allmänstraffrätten och specialstraffrätten och avlämnade

den 16 september 1960 ett delbetänkande med titeln »Förverkande på grund av brott» (SOU 1960: 28). Betänkandet avgavs sålunda innan brottsbalken trädde i kraft den 1 januari 1965. Utredningsmannen har därför utgått från strafflagens förverkanderegler. Han har bl. a. föreslagit sådana ändringar i dessa att bestämmelserna i större utsträckning än nu skall kunna tillämpas direkt eller analogivis inom specialstraffrätten och i övrigt bättre kunna tjäna som förebilder för den specialstraffrättsliga lagstiftningen. Förslaget innehåller dessutom mera allmänna riktlinjer för lagstiftning om förverkande inom specialstraffrätten.

Utredningsmannen har redovisat sina synpunkter på frågan, hur skilda problem beträffande förverkande av egendom bör lösas, i form av ett utkast till ändrade förverkandebestämmelser i strafflagen. Detta torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av riksåklagaren (RÅ), hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, Stockholms rådhusrätt, Göteborgs rådhusrätt, överbefälhavaren (ÖB), medicinalstyrelsen, statens kriminaltekniska anstalt, generaltullstyrelsen, riksräkenskapsverket (numera riksrevisionsverket), kontrollstyrelsen, skogsstyrelsen, veterinärstyrelsen, fiskeristyrelsen, kommerskollegium, överståthållarämbetet (ÖÄ), länsstyrelserna i Uppsala, Hallands och Jämtlands län, statens växtskyddsanstalt, Föreningarna Sveriges häradshövdingar, Sveriges stadsdomare, Sveriges polismästare, Sveriges landsfogdar, Sveriges stadsfiskaler och Sveriges landsfiskaler samt Stockholms handelskammare, Skånes handelskammare, Sveriges advokatsamfund och Svenska jägareförbundet. ÖB har bifogat yttrande av försvarets civilförvaltning samt cheferna för armén, marinen och flygvapnet. Kommerskollegium har överlämnat yttranden av Sveriges industriförbund och handelskammaren i Gävle. RÅ, ÖÄ och länsstyrelserna har bifogat yttranden av myndigheter inom polis- och åklagarväsendet, av några stadsfogdar, rådhusrätter m. fl.

År 1960 tillsattes efter beslut av justitieministrarna i Danmark, Finland, Norge och Sverige den nordiska straffrättskommittén för att behandla frågor om ensartad nordisk lagstiftning på straffrättens område och diskutera andra kriminalpolitiska frågor av principiell natur och gemensamt nordiskt intresse. Kommittén består av representanter för nämnda länder jämte Island. Den fick som första uppdrag att behandla frågan om möjligheten att i de nordiska länderna nå fram till enhetliga regler om förverkande. Resultatet av kommitténs överläggningar i ämnet presenterades i ett gemensamt betänkande om konfiskation, dagtecknat den 20 maj 1963 och tryckt som bilaga till danska straffelovrådets betänkande om konfiskation (Betänkning nr 355, 1964). Betänkandet innehåller en redovisning av de principer som enligt kommitténs uppfattning bör vara vägledande för den framtida nordiska förverkandelagstiftningen. Beträffande preskription av för-

verkande och verkan av den brottsliges död kom kommittén inte fram till någon enhetlig lösning. Dessa frågor togs därför upp på nytt av kommittén i samband med behandlingen av övriga preskriptionsfrågor inom straffrätten. Kommitténs överväganden i detta problemkomplex redovisades i ett betänkande den 18 juni 1966 om preskription m. m., tryckt som bilaga till danska straffelovrådets betänkande om straffrättslig preskription m. m. (Betänkning nr 433, 1966) och numera även som särskilt betänkande i Nordisk utredningsserie (NU 1967: 15).

Gällande rätt m. m.

I 1864 års strafflag fanns före år 1948 endast vissa speciella bestämmelser om förverkande av egendom. Genom 1948 års strafflagsrevision infördes allmänna regler om förverkande med tillämpning inom strafflagens hela område. De nya bestämmelserna togs in i 2 kap. 16—18 §§ samt 5 kap. 13 och 19 a §§ strafflagen.

I 2 kap. 16 § gavs regler om förverkande av muta och av förlag eller vederlag som var avsett för främjande av brott. Samma paragraf innehöll också bestämmelser om förverkande av vinning som ej motsvarades av skada för enskild.

I 2 kap. 17 § första stycket fanns regler om förverkande av hjälpmedel som använts vid brott och av sådant som frambragts genom brott. I samma stycke fanns en särskild regel om behandlingen av vissa panträtter och inteckningar samt andra särskilda sakrätter i egendom som förklarats förverkad. Denna bestämmelse fick sin slutliga utformning år 1955, då ett tillägg om luftfartyg gjordes. Paragrafens andra stycke gav möjlighet att förverka föremål som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kunde befaras komma till brottslig användning. Enligt tredje stycket kunde rätten i stället för förverkande föreskriva åtgärd till förebyggande av missbruk.

I 5 kap. 13 § andra stycket föreskrevs, att förverkande enligt 2 kap. 16 eller 17 § kunde ådömas utan hinder av den brottsliges död. I 5 kap. 19 a § gavs en regel om preskription av talan om förverkande enligt 2 kap. 16 § eller 17 § första stycket. I 2 kap. 18 § slutligen meddelades en bestämmelse att, när straffet för gärningen var förfallet, förverkandetalan fick väckas endast om statsåklagare fann det vara påkallat ur allmän synpunkt.

I brottsbalken finns bestämmelser om förverkande av egendom i 36 kap., som har rubriken »Om förverkande av egendom och om annan särskild rättsverkan av brott». Med »annan särskild rättsverkan» avses verkningar av mycket olika karaktär, t. ex. straffskatt enligt skattestraftslagen, förvisning enligt utlänningslagen och den verkan som makes brotts-

lighet kan ha som grund för äktenskapsskillnad enligt 11 kap. giftermålsbalken.

Brottsbalkskapitlets fem första paragrafer har samma sakliga innehåll som 2 kap. 16 och 17 §§ strafflagen. Uppdelningen av dessa båda paragrafer i strafflagen på fem i brottsbalken gjordes för att bestämmelserna skulle bli mera överskådliga.

36 kap. 1 § innehåller i första stycket regler om förverkande av muta, förlag eller vederlag som är avsett för främjande av brott samt annat dylikt vars lämnande eller mottagande utgör brott enligt brottsbalken. Förverkandeförklaring är enligt bestämmelsen det regelmässiga och skall underlåtas endast om det är uppenbart obilligt. Om egendomen utgjordes av annat än pengar och inte finns i behåll, kan i stället egendomens värde förklaras förverkat. Med att egendom inte finns i behåll förstås att den inte är åtkomlig för sakförverkande. Förverkande skall ske till kronan. Lagrummet gäller inte mot den som i god tro har förvärvat egendomen eller särskild rätt till denna. Med särskild rätt förstås sakrätt. Andra stycket av paragrafen innehåller att, om någon annars har haft vinning av brott som avses i brottsbalken och vinningen inte motsvaras av skada för enskild, han kan förpliktas ge ut däremot svarande belopp till kronan efter vad som är skäligt.

Muta har samma betydelse i 1 § som i bestämmelserna om bestickning och tagande av muta i 17 kap. 7 § och 20 kap. 2 §, dvs. otillbörlig belöning för utövning av befattning med vilken ämbetsansvar är förenat. Förlag och vederlag betyder detsamma som i bestämmelsen om förberedelse till brott i 23 kap. 2 §. Med förlag avses således pengar eller annan egendom som är avsedd till bestridande av utgifter som är förbundna med förövande av brott. Vederlag utgörs av egendom vilken lämnas som belöning för brott för att främja brottet.

Förutom muta, förlag och vederlag nämns i 36 kap. 1 § första stycket »annat dylikt» som föremål för förverkande. Detta uttryck syftar bl. a. på vissa otillbörliga förmåner som är likartade med muta. Sålunda avses bestämmelsen i 17 kap. 8 § om otillbörlig förmån för att rösta på visst sätt eller att inte rösta i allmänt ärende. Uttrycket syftar också på bestämmelsen i 19 kap. 13 § om straff för den som av främmande makt eller någon som handlar i dess intresse tar emot pengar eller annan egendom för att genom utgivande eller spridande av skrifter eller på annat sätt påverka den allmänna meningen om statsskicket eller om åtgärder i rikets inre eller yttre styrelse.

Lagrummet förutsätter för att muta, förlag, vederlag och annat sådant skall kunna förverkas, att det utgör brott enligt brottsbalken att lämna eller ta emot sådan egendom. Detta innebär beträffande muta, att tillämpningsområdet för förverkande är snävare än för straffbestämmelserna om bestickning i 17 kap. 7 § och tagande av muta eller av otillbörlig belöning i

20 kap. 2 §. Det brottsliga handlandet vid dessa brott består i att lämna, utlova eller erbjuda respektive mottaga, låta åt sig utlova eller begära muta. För förverkande krävs att muta har lämnats eller tagits emot. Motsvarande gäller i förhållande till straffbestämmelserna i 17 kap. 8 § om otillbörligt verkande vid röstning och tagande av otillbörlig förmån vid röstning. Där emot täcker förverkanderegeln tillämpningsområdet för straffbestämmelsen i 19 kap. 13 § om tagande av utländskt understöd. Denna kriminaliserar endast mottagande av sådant understöd. I fråga om förlag och vederlag som är avsett för främjande av brott är förverkanderegeln tillämplig i samma utsträckning som bestämmelsen i 23 kap. 2 § straffbelägger befattning med förlag eller vederlag som förberedelse till brott.

Bestämmelsen i 36 kap. 1 § andra stycket om förverkande av vinning i andra fall än då det är fråga om muta, förlag, vederlag eller dylikt avser endast värdekonfiskation. Med vinning förstås nettovinst.

36 kap. 2 § innehåller regler om förverkande av hjälpmedel som har använts vid brott enligt brottsbalken och om förverkande av egendom som frambragts genom sådan gärning. Förverkande får ske helt eller delvis, om det är påkallat till förebyggande av brott eller annars särskilda skäl föreligger och det inte är uppenbart obilligt. En ytterligare förutsättning är att ägaren eller någon som var i hans ställe uppsåtligen har förövat gärningen eller medverkat till denna. Förverkande skall ske till kronan. Om egendomen inte finns i behåll, får i stället värdet förklaras förverkat. Dessa bestämmelser gäller också hjälpmedel, med vilket någon har tagit sådan befattning som innebär brottslig förberedelse enligt brottsbalken. I ett andra stycke av paragrafen föreskrivs, att bestämmelserna inte skall tillämpas mot den som i god tro har förvärvat egendomen eller särskild rätt därtill.

Med föremål, som har frambragts genom brott enligt brottsbalken, avses sådana brottsprodukter som falska mynt och andra förfalskade föremål, kartor som tillverkats genom spioneri o. d. Regeln om förverkande av hjälpmedel, med vilket någon har tagit befattning som innebär brottslig förberedelse enligt brottsbalken, hänför sig till 23 kap. 2 §. Där anges som straffbar förberedelse att någon på där angivet sätt tar befattning med gift, sprängämne, vapen, dyrk, förfalskningsverktyg eller annat sådant hjälpmedel. En förutsättning är liksom vid lämnande och mottagande av förlag eller vederlag för brott att brottet är straffbelagt på förberedelsestadiet. En särskild regel om förverkande av hjälpmedel vid brottslig förberedelse har ansetts nödvändig, eftersom i sådant fall redan själva användningen av hjälpmedlet är straffbelagd och därför inte kan betraktas som användning av hjälpmedel vid brott.

Förverkanderegeln i 2 § är till skillnad från regeln i 1 § begränsad till uppsåtliga brott. En annan olikhet mot 1 § är att förevarande paragraf för förverkande kräver, att ägaren till hjälpmedlet eller brottsprodukten eller

någon som var i hans ställe skall ha förövat gärningen eller medverkat till denna. Detta innebär bl. a., att stulen egendom som har använts som hjälpmedel inte kan förklaras förverkad.

Enligt 36 kap. 3 § kan föremål med utpräglad karaktär av brottsverktyg förklaras förverkat oberoende av om något brott har begåtts. Bestämmelsen innehåller, att föremål som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning får förklaras förverkat även i andra fall än som anges i 2 §. Som exempel på sådana föremål nämns i paragrafen dyrk och falskt mynt.

I 36 kap. 4 § behandlas vissa panträtter och andra särskilda rättigheter till egendom som förklaras förverkad. Om fartyg, som besväras av sjöpanträtt eller inteckning, förklaras förverkat, kan rätten enligt denna paragraf förordna att panträtten skall upphöra i den förverkade egendomen. Detsamma gäller luftfartyg som besväras av luftpanträtt eller inteckning. Om i annat fall av förverkande någons rätt till föremålet bör bestå trots förverkandeförklaringen, skall rätten göra förbehåll därom. Med uttrycket »någons rätt» avses i första hand begränsad sakrätt. Även avbetalnings-säljares rätt till egendom som har överlåtits med äganderättsförbehåll omfattas av bestämmelsen.

Regler, motsvarande de nu nämnda i 4 §, finns i några specialförfattningar, som innehåller bestämmelser om förverkande av fartyg och luftfartyg, nämligen 13 kap. 13 § luftfartslagen den 6 juni 1957 (nr 297), 11 § lagen den 30 juni 1960 (nr 418) om straff för varusmuggling och 4 § lagen den 1 april 1966 (nr 78) om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet.

Enligt 36 kap. 5 § kan rätten i stället för förverkande föreskriva åtgärd till förebyggande av missbruk. Sådan åtgärd kan t. ex. innebära att ordet »kopia» stämplas på ett konstverk som inte är ett originalverk.

I 36 kap. 6—8 §§ meddelas vissa bestämmelser, till vilka det inte fanns någon motsvarighet i strafflagen. De avser också andra särskilda rättsverkningar än förverkande. I 6 § regleras hur bestämmelser om särskild rättsverkan av att någon döms till straff skall tillämpas, när annan brottspåföljd än straff ådöms. Brottsbalkens nya regler om påföljdseftergift i bl. a. 33 kap. 4 § har föranlett en särskild föreskrift i 7 § om inverkan i vissa fall av beslut om sådan eftergift. I 8 § finns en särskild regel om förverkande när gärningsmannen var under femton år eller psykiskt abnorm. I sådana fall får rätten förordna om förverkande av egendom endast om och i den mån det kan anses skäligt med hänsyn till gärningsmannens sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt. Denna bestämmelse har tillkommit närmast som en följd av att brottsbegreppet i brottsbalken har fått ett annat innehåll än i strafflagen. Enligt denna lag ansågs en annars straffbelagd gärning inte som brott, när den hade begåtts av någon som ej fyllt 15 år eller som handlat under inflytande av sinnes-

sjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. Den underårige eller psykiskt abnorme kunde därför inte fällas till ansvar. I brottsbalken däremot har brottsbegreppet utformats så att även dessa kategorier anses kunna begå brott. Den som har begått en straffbelagd gärning före 15 års ålder kan emellertid inte dömas till påföljd (33 kap. 1 §). Den som är psykiskt abnorm kan däremot ådömas vissa påföljder (33 kap. 2 §). Enligt flera specialstraffrättsliga författningar är det en förutsättning för förverkande att den tilltalade döms till straff eller fälls till ansvar. Eftersom den psykiskt abnorme numera kan dömas till påföljd, blir en sådan förverkanderegeln tillämplig på honom till skillnad från vad som gällde tidigare. Enligt vissa författningar utanför brottsbalken är förverkande fortfarande obligatoriskt. Genom bestämmelsen i 8 § har domstolen fått prövningsrätt även i dessa fall. Paragrafen har samtidigt gjorts tillämplig på brott som har begåtts av den som är under 15 år.

36 kap. 9 § innehåller bestämmelser om verkan av den brottsliges död och av bortfallande av påföljd i andra fall. Paragrafen motsvarar i viss mån reglerna i 2 kap. 18 § samt 5 kap. 13 § andra stycket och 19 a § strafflagen. Förverkande på grund av brott preskriberas inte så länge den brottslige är i livet och åtal för brottet inte är preskriberat. Men även sedan den brottslige har avlidit eller åtalspreskription har inträtt kan talan om förverkande föras. I dessa fall gäller en tioårig preskriptionstid, som räknas från den dag brottet begicks. Preskription kan undvikas genom att stämning delges inom denna tid. Som förutsättning för att förverkandetalan får väckas i sådant fall gäller att åklagaren finner det vara påkallat från allmän synpunkt. Bestämmelserna gäller — förutom förverkande enligt 1 och 2 §§ — även föreskrift enligt 5 § om åtgärd i stället för förverkande. Förverkande eller föreskrift på grund av 3 § sker oberoende av brott och berörs därför inte av preskriptionsregeln i denna paragraf.

I 36 kap. 10 §, som saknar motsvarighet i strafflagen, föreskrivs att beslut om förverkande eller annan åtgärd enligt 1—5 §§ förfaller i den mån verkställighet inte har skett inom tio år från det beslutet vann laga kraft. Enligt 12 § andra stycket brottsbalkens promulgationslag gäller denna bestämmelse också beträffande beslut om förverkande eller annan åtgärd som har meddelats enligt 2 kap. 16 och 17 §§ strafflagen.

Brottsbalkens bestämmelser om förverkande är i allmänhet inte direkt tillämpliga inom specialstraffrätten. Detta innebär emellertid inte att de saknar betydelse i frågor om förverkande på grund av bestämmelser utanför brottsbalken. Bestämmelserna i 36 kap. 1 och 2 §§ är uttryckligen begränsade till förverkande vid brott enligt brottsbalken. Bestämmelserna i dessa paragrafer om skydd för annans rätt torde dock kunna tillämpas analogivis inom specialstraffrätten, om inte annat framgår av den specialstraffrättsliga bestämmelsen eller följer av dess syfte. Reglerna i

3 § om förverkande av utpräglad farliga brottsverktyg intar en särställning och är direkt tillämpliga även vid brott utanför brottsbalken. Bestämmelserna i 4 § om särskilda panträtter och andra rättigheter torde på grund av sitt innehåll få anses tillämpliga också vid förverkande som sker med stöd av bestämmelse utanför brottsbalken, om inte annat framgår av vad som har föreskrivits om sådant förverkande. Även 5 §, som i första hand avser förverkande enligt brottsbalken, torde kunna tillämpas inom specialstraffrätten. Av bestämmelserna i 6—8 §§ framgår, att deras tillämpning inte är begränsad till brottsbalkens område. Reglerna i 9 och 10 §§ om verkan av den brottsliges död och om preskription kan enligt sin ordalydelse tillämpas direkt endast beträffande förverkande eller annan åtgärd enligt 1—5 §§ men torde vara analogt tillämpliga inom specialstraffrätten. En tillämpning utanför brottsbalken torde dock förutsätta, att det inte föreligger något särskilt skäl emot en sådan tillämpning. I ett nådeärende har högsta domstolen intagit denna ståndpunkt beträffande tillämpningen av 10 § (NJA 1965 s. 540).

Inom specialstraffrätten finns förverkandebestämmelser i mer än hundra-talet författningar. Det är på detta område som förverkandeinstitutet har vuxit fram, främst inom närings- och tullförfattningarna. Bestämmelserna har tillkommit vid olika tidpunkter och av olika anledningar. De företer därför stora inbördes skiljaktigheter i fråga om både syfte och utformning. En del förverkanderegler har till syfte att avvärja risker som anses härröra från föremåls egenskaper. Sådana bestämmelser finns dels beträffande egendom, som på grund av sin beskaffenhet knappast kan komma till annan än brottslig användning, såsom vissa fosterfördrivande medel och vissa arter av narkotika, dels beträffande egendom, som kan användas även legalt, t.ex. vapen, explosiva varor och gifter. Också mera temporärt smittfarliga eller hälsovådliga egenskaper hos egendom kan vara anledning till förverkande. Förverkande av hjälpmedel vid brottslig verksamhet förekommer traditionellt huvudsakligen inom bestämda områden, främst smuggling, olovlig sprit- och tobakstillverkning samt förbjudna former av jakt och fiske. Bestämmelser om förverkande med syfte att reducera den brottsliges förmögenhet är också allmänt förekommande inom specialstraffrätten. Sådant förverkande är ofta inte inskränkt till vinningen utan träffar i princip hela den egendom eller det värde som det förbjudna förfarandet har avsett. Detta sammanhänger främst med att förverkande av denna typ i allmänhet också har ett bestraffande syfte. Som exempel kan nämnas de fiskaliska förverkandereglerna med syfte att hindra att någon undandrar sig offentliga avgifter av olika slag, såsom tullar och varuskatter. Ytterligare exempel är förverkandebestämmelserna i lagstiftningen om alkoholhaltiga och andra drycker. Dessa bestämmelser har både fiskaliskt och nykterhetspolitiskt syfte. Förmögenhetsreducerande förverkande förekom-

mer vidare bl. a. i jakt- och fiskelagstiftningen och i näringsreglerande författningar.

Sedan förverkandereglerna i strafflagen ändrades år 1948, har de i allmänhet beaktats vid utformningen av specialstraffrättsliga bestämmelser. Avvikelser är dock inte sällsynta. I allmänhet har den lagstiftningstekniken använts att särskilda förverkanderegler tagits in i specialförfattning även om reglerna varit identiska med förebilden i strafflagen. Mera sällan förekommer en hänvisning till strafflagen eller numera brottsbalken. En sådan hänvisning finns exempelvis i 4 § krigshandelslagen den 28 februari 1964 (nr 19). Under senare år har enhetliga förverkandebestämmelser införts i vissa grupper av författningar, t. ex. smuglingsförfattningarna.

Utredningsmannens förslag

Allmänstraffrättsliga förverkanderegler

Efter en omfattande beskrivning och systematisering av förverkandereglerna i både allmän- och specialstraffrätten har utredningsmannen granskat strafflagsreglerna ur saklig och formell synvinkel. Han erinrar därvid inledningsvis om att uppdraget egentligen innefattar en förberedande undersökning av endast specialstraffrättens förverkanderegler. En sådan undersökning kan dock enligt hans mening inte göras utan att man dessförinnan granskar strafflagens regler i anledning av deras centrala ställning inom förverkandelagstiftningen. Utredningsmannen framhåller vidare att strafflagberedningen vid sin översyn av påföljdsbestämmelserna i strafflagen underlät att ta upp förverkandebestämmelserna till saklig granskning under hänvisning till direktiven för den då pågående särskilda utredningen.

Utredningsmannen betonar, att problemen rörande förverkande är talrika och invecklade. Om man strävar efter att reglera dessa spörsmål fullständigt, kan det enligt hans uppfattning inte undvikas att lagtexten blir omfattande och svårläst. Han anser att allmänna bestämmelser om förverkande bör vara kortfattade och klara för att lätt kunna efterbildas inom specialstraffrätten.

När det gäller förverkande av *m u t a*, *f ö r l a g*, *v e d e r l a g* och *a n n a n v i n n i n g* innehåller förslaget inte någon ändring beträffande föremålet för förverkande. Utredningsmannen diskuterar emellertid möjligheten att konstruera bestämmelsen som ett *r e n t v i n n i n g s f ö r v e r k a n d e* för att därigenom bl. a. vinna en lagtekniskt mera enhetlig lösning. Detta skulle medföra, att i motsats till vad som nu gäller *muta* eller *annan* otillbörlig förmån, som väl har lämnats men inte tagits emot, ej skulle kunna förklaras förverkad. Utredningsmannen avvisar emellertid tanken

på en sådan vinningsregel med motivering att frågan knappast har någon större praktisk betydelse.

Beträffande värdeförverkande i förhållande till sakförverkande av muta o. d. är utredningsmannen kritisk mot den nuvarande regeln att egendomens värde kan förverkas endast när egendomen inte längre finns i behåll. Enligt lagens ordalydelse innebär detta t. ex. att den som har tagit emot egendom som muta och lyckats sälja den till en ondtroende, får behålla köpeskillingen, medan egendomen förverkas hos den ondtroende förvärvaren. En annan egendomlig följd är att endast *en* person kan drabbas av förverkandet så länge egendomen finns i behåll. Så snart egendomen inte är i behåll, kan däremot jämte gärningsmannen en hel kedja av ondtroende förvärvare ådömas värdeförverkande. Dessa kriminalpolitiskt omotiverade konsekvenser skulle enligt utredningsmannen kunna undgås, om domstolarna tillerkändes frihet att välja mellan sakförverkande och värdeförverkande när egendomen finns i behåll. Han föreslår därför att värdeförverkande skall vara alternativt och inte subsidiärt i förhållande till sakförverkande. En naturlig följd av en sådan regel bör enligt utredningsmannen bli, att förverkandet främst kommer att riktas mot den som har handlat mest klandervärt från socialt synpunkt.

Förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter enligt 36 kap. 2 § brottsbalken kan ske, om det är påkallat till förebyggande av brott eller om det annars föreligger »särskilda skäl». Samma regel fanns i 2 kap. 17 § första stycket strafflagen. Enligt motiven till bestämmelsen är föreskriften om särskilda skäl avsedd för sådana fall då det skulle vara stötande om den brottslige fick behålla de hjälpmedel som han använt vid brottet. Utredningsmannen anser det visserligen mindre tilltalande att mördaren efter att ha benådats hugger ved med mordyxan men menar att avgörande för frågan, om mordverktyget skall förverkas, bör vara om det kan befaras komma till användning vid förnyad brottslighet. Den ledande synpunkten vid förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter bör nämligen vara förebyggande av fortsatt brottslig användning av föremålen. Klausulen om särskilda skäl bör därför slopas. Ett ytterligare skäl därtill är enligt utredningsmannen, att klausulen är så allmänt hållen att den måste anses otillfredsställande från rättssäkerhetssynpunkt.

Förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter drabbar i princip, framhåller utredningsmannen, bestämda föremål på grund av deras egenskaper. Trots detta innehåller nuvarande bestämmelse en regel om *subsidiärt värdeförverkande*. Som motiv för denna regel har angetts, att det inte bör stå den brottslige öppet att undandra sig förverkandepåföljd genom att gömma undan föremålet eller överlåta det till annan. Utredningsmannen anser inte denna motivering tillräckligt övertygande. Det brottsförebyggande syftet realiseras enligt hans uppfattning så snart föremålet blir oåtkomligt. I de flesta fall torde för övrigt förverkande bli aktuellt

bara i fråga om sådana brottsverktyg som har tagits i beslag under polisutredningen. Förverkande kommer säkerligen oftast att drabba yrkesförbrytare eller andra asociala personer som regelmässigt har sådana ekonomiska förhållanden att domar på penningprestationer inte kan verkställas mot dem. Regeln om värdeförverkande av brottsverktyg är enligt utredningsmannen tillämplig bara i sällsynta fall och bör därför inte behållas.

Utredningsmannen berör också frågan, om bestämmelsen angående förverkande av hjälpmedel skulle kunna utvidgas till att generellt omfatta föremål, varmed någon har tagit sådan befattning som är straffbelagd. I så fall skulle den särskilda regeln om förverkande av hjälpmedel vid brottslig förberedelse kunna utgå. För sådana hjälpmedel gäller ju enligt uttrycklig föreskrift samma bestämmelser som för förverkande av hjälpmedel som har använts vid brott. Utredningsmannen finner emellertid, att konsekvenserna av en så vittgående regel skulle vara svåra att överblicka, och anser därför att en sådan utvidgning inte bör ske.

Bestämmelsen om förverkande av föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och övriga omständigheter kan befaras komma till brottslig användning, dvs. utpräglade brottsverktyg, intar enligt utredningsmannen en särställning i förverkandelagstiftningen. Den gäller nämligen oberoende av om brott har begåtts och är dessutom direkt tillämplig utanför strafflagens område. Regeln var i strafflagen, liksom den fortfarande är i brottsbalken, subsidiär i förhållande till bestämmelsen om förverkande av hjälpmedel vid brott och brottsprodukter. Utredningsmannen betraktar regeln om förverkande av utpräglade brottsverktyg som den centrala föreskriften om indragning av farlig egendom och den andra bestämmelsen som en utvidgning av förverkandemöjligheten till mindre farlig egendom som har kommit till brottslig användning. I utredningsmannens förslag har därför ordningsföljden mellan dessa båda bestämmelser kastats om, så att bestämmelsen om utpräglat farliga brottsverktyg kommer först. Denna ordning är enligt utredningsmannen också motiverad med hänsyn till att föreskriften — till skillnad från den andra regeln — är generellt tillämplig även inom specialstraffrätten. Utredningsmannen föreslår vidare, att lagrummets exemplifiering av farliga brottsverktyg slopas därför att den inte är tillräckligt upplysande. Exempelen är enligt hans uppfattning dessutom olämpliga med hänsyn till bestämmelsens tillämpning inom specialstraffrätten. De synes nämligen hänföra sig till allvarligare brottslighet än som kan komma i fråga inom specialstraffrätten.

Förverkandereglerna i brottsbalken är liksom motsvarande bestämmelser i strafflagen fakultativa. För att ange den fakultativa karaktären används emellertid olika uttryckssätt. Utredningsmannen anser denna skillnad i uttryckssätt vara varken formellt eller sakligt motiverad. Med hänsyn till framför allt de allmänstraffrättsliga reglernas betydelse som

förebild för specialstraffrätten bör enligt hans uppfattning de olika uttrycksvarianterna reduceras så långt det kan ske utan att sakliga olägenheter uppstår. Att förverkande är fakultativt bör därför genomgående anges med att förverkande »må ådömas». Anses en differentiering nödvändig, bör det vara tillräckligt att bredvid denna formulering ha en strängare variant, såsom »skall, om det ej är uppenbart obilligt, förklaras förverkat».

Frågan mot vem förverkande på grund av brott får riktas bör enligt utredningsmannen regleras gemensamt för förverkande av vinning, hjälpmedel och brottsprodukter. Han föreslår, att de kortfattade negativa reglerna i 2 kap. 16 och 17 §§ strafflagen, numera 36 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken, om skydd för godtroende förvärvare ersätts med en positiv, mera detaljerad bestämmelse. Förverkande bör enligt hans förslag kunna ådömas gärningsmannen (samt anstiftare och medhjälpare) eller den i vars ställe gärningsmannen (anstiftaren, medhjälparen) var. Vidare bör förverkande kunna ske hos den som genom den straffbelagda gärningen avsiktligt har beretts vinning eller tillägnats något samt den som efter gärningen har förvärvat egendom eller särskild rätt därtill och vid förvärvet antingen haft vetskap eller skälig anledning till antagande om egendomens samband med gärningen. En sådan bestämmelse bör enligt utredningsmannen vara tillämplig även inom specialstraffrätten. Han föreslår därför att det inte ställs krav på att det brott som föranleder förverkande skall vara uppsåtligt. Detta innebär att hjälpmedel och brottsprodukter — till skillnad från vad som nu gäller — kan förverkas också vid culpösa strafflagsbrott, nu brottsbalksbrott. Denna utvidgning av möjligheterna att använda förverkande torde emellertid enligt utredningsmannen få ringa praktisk betydelse bl. a. med hänsyn till kravet på att förverkande skall vara påkallat till förebyggande av brott. Enligt gällande rätt kan förverkande inte ske, om någon av oaktsamhet begår en gärning som är straffbar endast som uppsåtlig. Förslaget innebär inte någon ändring i detta hänseende. Värdeförverkande, som har ådömts flera personer, bör enligt utredningsmannen liksom f. n. åvila dessa solidariskt utan särskild föreskrift.

Beträffande begränsade sakrätter till egendom som förklaras förverkad finns två olika regler i gällande lag. Den ena gäller sjö- och luftpanträtter samt hypotekariska panträtter i fartyg och luftfartyg och innebär, att en sådan rättighet består vid förverkande av egendomen, om inte domstolen uttryckligen förklarar att den skall upphöra. Beträffande övriga begränsade sakrätter liksom avbetalningssäljares rätt till gods, som har sålts under äganderättsförbehåll, gäller en motsatt regel, dvs. att rättigheten bortfaller om inte domstolen gör förbehåll om dess bestånd. Utredningsmannen framhåller att det inte är helt klart, om regeln rörande skyldighet för domstolen att göra förbehåll om rättighet som bör bestå är en materiellrättslig regel, som innebär att rättigheten upphör om förbehåll inte görs, eller endast en erinran om domstolens skyldighet att beakta

begränsade sakrätter. Denna oklarhet sammanhänger enligt hans uppfattning med att det över huvud aldrig synes ha slagits fast vilken inverkan en förverkandeförklaring har på begränsade sakrätter. Utredningsmannen föreslår, att den dubbla konstruktionen slopas, så att alla begränsade sakrätter behandlas enhetligt. Regeln bör vara att sådana rättigheter inte rubbas av dom på sakförverkande utan att domen innehåller en uttrycklig förklaring därom. Ett beslut att upphäva en begränsad sakrätt kommer i realiteten att innebära en form av partiellt förverkande. Vad som föreskrivs om förutsättningarna för förverkande, sättet för ådömande av och verkningarna av förverkandedom bör därför äga tillämpning på förklaring, att särskild rätt skall upphöra.

Som en teknisk förenkling föreslår utredningsmannen, att den nu i varje paragraf återkommande regeln, att egendom förklaras förverkad till k r o n a n, tas upp i ett särskilt lagrum. Detta avses få generell giltighet också inom specialstraffrätten. Eftersom förverkad egendom enligt vissa specialstraffrättsliga förverkanderegler tillfaller annan än kronan, innehåller den av utredningsmannen föreslagna bestämmelsen undantag för de fall då annat är föreskrivet.

Beträffande p r e s k r i p t i o n a v f ö r v e r k a n d e t a l a n föreslår utredningsmannen att sådan talan i princip preskriberas samtidigt med åtal. I förslaget betonas att valet av preskriptionstid måste träffas efter en avvägning av motsatta intressen. Å ena sidan krävs att sanktionen skall vara effektiv. Å andra sidan bör hänsyn tas till bl. a. den som hotas av sanktionen. Han kan ha anspråk på att inte under alltför lång tid vara utsatt för ett sådant hot. När bestämmelsen i 5 kap. 19 a § strafflagen infördes, ansågs de kortare tiderna för åtalspreskription, fem och två år, otillräckliga som gränser för preskription av förverkandetalan. I förarbetena anfördes, att förverkandeförklaring kunde vara motiverad även om så lång tid hade förflutit efter den brottsliga gärningen att samhället ansåg sig kunna avstå från att göra sitt straffanspråk gällande. Häremot invänder utredningsmannen, att det inte kan vara så mycket mindre stötande att gärningsmannen efter två eller fem år undgår straff för brott, än att han efter motsvarande tid får behålla vad som har använts vid eller vunnits genom sådan inte alltför grov brottslighet. Särskilt i det fall då förverkande har en tydligt repressiv karaktär är det enligt utredningsmannen svårt att från kriminalpolitisk synpunkt försvara att förverkande ådöms även efter det att åtalet har preskriberats. Utredningsmannen framhåller vidare, att möjligheterna att oskadliggöra eller förklara utpräglat farliga brottsverktyg förverkade inte kommer att förändras om åtalspreskription och preskription av förverkandetalan jämsställs. Sådant förverkande kan ådömas oberoende av brott och är alltså inte underkastat preskription. Utredningsmannen gör därefter en jämförelse mellan förverkande å ena sidan samt straffskatt och normerade böter å andra sidan. Han påpekar beträffande straffskatt,

att det torde vara helt klart att sådan skatt inte kan utkrävas för ett preskriberat deklarationsbrott. Normerade böter, som liksom straffskatt står de vinningsreducerande förverkandena nära, preskriberas efter två år. Under hänvisning till vissa avgöranden av högsta domstolen angående tillämpning av strafflagens preskriptionsregler för förverkande inom specialstraffrätten menar utredningsmannen, att rättsläget på det specialstraffrättsliga fältet skulle bli åtskilligt klarare vid samtidig preskription av åtal och förverkande. Utredningsmannen anser emellertid, att förverkandetalan skall kunna föras i vissa fall, fastän ansvar inte kan utkrävas, nämligen när stämning med förverkandeyrkande har delgetts vederbörande eller kungjorts enligt reglerna i 17 § rättegångsbalkens promulgationslag, innan straffet förföll.

Den brottsliges död hindrar enligt gällande rätt inte att förverkande ådöms. Utredningsmannen anser, att det också i detta fall bör råda överensstämmelse mellan straff och förverkande. I stället för den särskilda regeln om tioårig preskription av förverkandetalan, som nu gäller, föreslår han därför att förverkande inte skall kunna ådömas när straff har förfallit på grund av gärningsmannens död. I likhet med vad han har föreslagit beträffande preskription av förverkandetalan i förhållande till åtalspreskription anser han, att undantag bör göras när stämning med förverkandeyrkande har delgetts eller kungjorts före dödsfallet.

Nuvarande bestämmelse om preskription av ådömt förverkande infördes först genom brottsbalken (36 kap. 10 §) och hade alltså ingen motsvarighet i strafflagen. Utredningsmannen använder som förebild strafflagberedningens förslag till denna bestämmelse — vilket förslag överensstämmer i sak med den slutliga lydelsen — men föreslår att preskriptionstiden sätts ned till fem år. I betänkandet nämns som tänkbara förebilder till en preskriptionsregel preskriptionsförordningens tioårsregel, uppbördsförordningens bestämmelser om femårig preskription av debiterad skatt och regeln i strafflagen, nu brottsbalken, om treårig preskription av böter och ålagt förvandlingsstraff. Utredningsmannen anför olika skäl för och emot dessa alternativ samt stannar slutligen för att föreslå en femårsfrist (betänkandet s. 126—128).

Utredningsmannen diskuterar även frågan om verkställighetspreskription vid dödsfall. Något förslag härom tas emellertid inte upp i betänkandet. Som skäl anger utredningsmannen att, om man i likhet med honom anser att förverkande under vissa omständigheter bör få ådömas även efter gärningsmannens död, det blir en naturlig konsekvens att en regel inte kan ges om att ådömt förverkande faller bort vid den dömdes död.

Specialstraffrättsliga förverkanderegler

Utredningsmannen konstaterar, att de specialstraffrättsliga förverkandereglerna är behäftade med åtskilliga brister. Han karakteriserar dem som splittrade samt ofta inkonsekventa, ofullständiga och oklara. Reglerna finns spridda i ett stort antal författningar, av vilka åtskilliga har högst speciell karaktär och snävt begränsade tillämpningsområden. Inte sällan förekommer att förverkanderegler, som kan komma att tillämpas bredvid varandra, är utformade på olika sätt. Det är enligt utredningsmannen inte heller ovanligt att av två närliggande författningar den ena innehåller bestämmelser om förverkande men den andra saknar sådana regler. Detta gäller i hög grad värdeförverkande, som har fått en nästan godtycklig användning inom speciallagstiftningen. Särskilt inkonsekvent är enligt utredningsmannen också lagstiftarens val mellan obligatoriskt och fakultativt förverkande. De förverkandebestämmelser som har tillkommit före 1948 års strafflagsreform är ofta ytterst kortfattade och går förbi de allmänna frågor som kan uppkomma i rättstillämpningen. Även om 1948 års strafflagsregler har beaktats i senare förverkandelagstiftning, saknas fortfarande i stor omfattning regler om skydd för sakrättshavare och godtroende förvärvare. En speciell oklarhet ligger i frågan om det krävs fällande straffdom eller endast straffbelagd gärning för att förverkande skall kunna ådömas. De försök som har gjorts i doktrin och praxis att skingra oklarheten på denna punkt har enligt utredningsmannen inte lett till något allmänt godtagbart resultat. Även i frågan hos vem förverkande kan ske råder enligt utredningsmannen anmärkningsvärd oklarhet inom den specialstraffrättsliga förverkandelagstiftningen.

Som botemedel mot bristerna inom specialstraffrätten föreslår utredningsmannen i första hand vissa *generella förverkanderegler*. Det mest radikala medlet skulle enligt hans uppfattning vara att ersätta samtliga specialregler med antingen generella strafflagsbestämmelser, som görs tillämpliga även utanför strafflagens område, eller en särskild lag med förverkanderegler för specialstraffrätten. Utredningsmannen avvisar emellertid en sådan lösning bl. a. därför att förverkande används i sakligt så vitt skilda sammanhang att det skulle vara svårt att ge fullständiga och enhetliga bestämmelser för förverkande utanför strafflagen. Även om man således bör behålla en viss särreglering i specialstraffrätten, anser utredningsmannen dock, att flera av strafflagsreglerna bör kunna göras generellt tillämpliga utanför strafflagens område. Förutom bestämmelsen om förverkande av utpräglat farliga brottsverktyg bör den föreslagna regeln om vem förverkande får riktas mot kunna tillämpas även beträffande specialstraffrättsliga förverkanden. Vidare föreslår utredningsmannen, att de föreslagna bestämmelserna om preskription av förverkandetalan och ådömt förverkan-

de samt om verkan av den brottsliges död ges generell giltighet inom specialstraffrätten. Även bestämmelsen om att förverkad egendom skall tillfalla kronan, om annat inte är föreskrivet, bör enligt utredningsmannen kunna tillämpas inom hela förverkandefältet.

Utredningsmannen föreslår ytterligare en del generella regler om specialstraffrättsligt förverkande. Dessa kan enligt hans uppfattning inte lämpligen placeras i strafflagen utan bör beredas plats i en särskild lag. Av de bestämmelser som bör ingå i denna anser utredningsmannen den mest angelägna vara en regel som begränsar användningen av obligatoriskt förverkande. Den allvarligaste anmärkning som har riktats mot de specialstraffrättsliga förverkandereglerna i deras nuvarande utformning är enligt hans uppfattning, att obligatoriskt förverkande inte sällan träffar den enskilde orimligt hårt. Sådana obligatoriska förverkanderegler finns fortfarande i flera författningar. I stället för att gå igenom samtliga existerande förverkanderegler i specialstraffrätten för att undersöka om de återstående obligatoriska reglerna skulle kunna göras fakultativa, torde man enligt utredningsmannen kunna ha en generell bestämmelse av innehåll, att i lag eller författning föreskriven förverkandepåföljd ej må ådömas i den mån det är uppenbart obilligt.

En annan fråga, som enligt utredningsmannen bör regleras i en särskild förverkandelag, är i vilken utsträckning egendomens förpackning, emballage, kärl o. dyl. skall inbegripas i sakförverkande. Utredningsmannen framhåller, att en bestämmelse om förverkande av sak torde anses omfatta förpackning även när detta inte uttryckligen nämns i förverkandebestämmelsen. Han anser likväl att en generell regel bör införas för att förebygga att man i rättstillämpningen motsättningsvis kommer till den slutsatsen att förpackningsförverkande inte får ske utan författningsstöd. Utredningsmannen lägger också fram förslag till en sådan föreskrift.

Bestämmelsen, att rätten i stället för att förklara egendom förverkad kan föreskriva åtgärd till förebyggande av missbruk, bör enligt utredningsmannen göras till en generell regel för specialstraffrätten. Om en särskild förverkandelag införs, bör denna därför innehålla också en sådan bestämmelse. I en sådan lag bör enligt utredningsmannen givetvis också tas in bestämmelser, motsvarande de regler i strafflagen som enligt förslaget bör få generell giltighet.

Om man föredrar att behålla en viss särreglering i specialstraffrätten, kan åtskilliga brister i förverkandelagstiftningen inte avhjälpas annat än genom en översyn av de särskilda bestämmelserna. Förslaget innehåller vissa riktlinjer för en sådan översyn och för framtida förverkandelagstiftning i övrigt.

I detta sammanhang framhåller utredningsmannen sin skepsis mot förverkande som kriminalpolitiskt instrument. Det är hans bestämda uppfattning att lagstiftaren alltför ofta har knutit förverkandepåföljder till för-

bjudna handlingssätt och att en inskränkning av förverkandeinstitutets användning bör eftersträvas. Missförhållandena är enligt utredningsmannen mest framträdande i fråga om förverkande med förmögenhetsreducerande syfte. Sådant förverkande anser utredningsmannen vara en från kriminalpolitisk synpunkt väsentligt mindre smidig sanktion än dagsböter. I förslaget förordas därför att förverkande av denna typ inte införs eller behålls i andra fall än då enbart dagsböter anses otillräckliga och fängelse inte lämpligen bör ingå i straffskalan. Särskild restriktivitet bör enligt utredningsmannen iaktas vid culpösa brott.

Vid en översyn av speciella förverkandebestämmelser är det enligt utredningsmannen vidare angeläget att förhållandet mellan straffbelagd gärning, straff och förverkande klarläggs. I förslaget hävdas principen, att straffbelagd gärning och inte straffdom bör vara förutsättning för förverkande. Detta bör givetvis gälla även vid nyskrivning av specialförfattningar.

Brottsverktyg som över huvud inte kan komma till lojal användning, i det föregående benämnda utpräglade brottsverktyg, kan enligt utredningsmannen i vissa fall förverkas med tillämpning såväl av den specialstraffrättsliga regeln som av bestämmelsen i 2 kap. 17 § andra stycket strafflagen, nu 36 kap. 3 § brottsbalken. Som exempel nämns i betänkandet bl. a. sådana fosterfördrivningsverktyg som över huvud inte får införas till riket, tillverkas eller tillhandahållas. Med hänsyn till att en specialförfattning ofta främst riktar sig till en krets av yrkesmän eller på annat sätt begränsad kategori medborgare kan enligt utredningsmannen pedagogiska skäl tala för att samtliga förverkandeföremål, som faller inom författningens ämnesområde, förtecknas noggrant och uttömmande i författningen, även om den allmänstraffrättsliga bestämmelsen är tillämplig på några av dem. Vid ny- eller omskrivning av bestämmelser om redskapsförverkande i specialstraffrätten bör man dock enligt hans uppfattning undersöka, om det finns något behov av särregler vid sidan av regleringen i strafflagen.

Förverkande av andra brottsverktyg än absolut farliga bör enligt utredningsmannen inte användas som ett bistraff utan endast när det är påkallat till förebyggande av brott. Vidare torde enligt utredningsmannen föreskrifter om subsidiärt värdeförverkande i de fall när brottsverktyg är oåtkomligt kunna tas bort ur åtskilliga av de specialstraffrättsliga förverkanderegler som riktar sig mot brottsverktyg och andra hjälpmedel vid brott. Värdeförverkande som alternativ till sakförverkande kan dock enligt utredningsmannen inte genomgående mönstras ut ur specialstraffrätten.

Om det förs in generella bestämmelser i strafflagen om hos vem förverkande får ske och om behandlingen av begränsade sakrätter i egendom som förklaras förverkad och dessa regler blir tillämpliga också inom specialstraffrätten, bör enligt utredningsmannen vissa särbestämmelser i specialstraffrätten kunna rensas ut. Det kan dock enligt utredningsmannen tän-

kas att det i speciella fall är önskvärt att ha strängare regler i specialstraffrätten.

När det gäller förverkande vid uppsåtliga brott ter det sig enligt utredningsmannen stötande att utan undantag låta specialstraffrättsliga lagöverträdelser få sådana rättsverkningar. Han anser det dock ogörligt att helt förkasta förverkande vid culpösa brott. Den främsta anledningen är, att det i stor utsträckning är omöjligt att fastställa när specialstraffrättsliga brott inte är straffbara i culpa. Men eftersom specialstraffrättsliga oakt-samhetsbrott genomsnittligt är mindre allvarliga än uppsåtliga, bör man — både i lagstiftningen och lagtillämpningen — vara sparsam med förverkande när det är fråga om uppsåtligt handlande.

Remissyttrandena

Utredningsmannens kritiska inställning till den gällande förverkandelagstiftningen delas genomgående av remissinstanserna. Den beskrivande framställningen i förslaget första del har naturligt nog inte granskats i detalj av remissinstanserna. I stället har uppmärksamheten koncentrerats till utredningsmannens förslag till reviderade strafflagsbestämmelser om förverkande. Remissinstanserna är i princip eniga om förslaget förtjänster, men beträffande de särskilda frågorna finns åtskilliga meningsskiljaktigheter. Förslaget riktlinjer för framtida förverkandelagstiftning inom specialstraffrätten har också gett upphov till delade meningar.

I flera remissyttranden ges allmänna positiva omdömen om utredningsförslaget. *RÅ* uttalar, att förslaget innehåller en värdefull utredning av de problem som hänger samman med förverkande på grund av brott, och anser de riktlinjer som har angetts väl värda att följas i en ny lagstiftning. Liknande omdömen ges av bl. a. *Sveriges industriförbund, handelskammaren i Gävle, statsåklagaren i Göteborg* och *advokatsamfundet*. Några remissinstanser inskränker sig till att anmäla, att de tillstyrker utredningsmannens förslag eller att de inte har något att invända mot dess innehåll. Dit hör *ÖB, försvarets civilförvaltning, cheferna för armén, marinen och flygvapnet, kriminalpolisintendenten* samt *distrikts- och avdelningscheferna inom ordningspolisen i Stockholm, Göteborgs rådhusrätt, rådhusrätten i Uppsala* och *stadsdomarföreningen*.

Remissinstansernas kritik har i allmänhet begränsats till särskilda frågor. Mera generell kritik framförs endast av *Stockholms stads rätts- och polisdirektion*. Denna anser att förslaget lider av den bristen att problemen behandlats alltför teoretiskt.

Allmänstraffrättsliga förverkanderegler

Utredningsmannens förslag till ändringar i strafflagens förverkanderegler intar en central ställning i betänkandet. Frågan, om det varit motiverat att göra en utvidgning av undersökningen till strafflagens bestämmelser om förverkande, har behandlats i några remissyttranden. Både *RÅ* och *advokatsamfundet* finner liksom utredningsmannen det nödvändigt att strafflagens regler omarbetas, innan man griper sig an den specialstraffrättsliga förverkandelagstiftningen. Vidare betonar *RÅ* liksom *hovrätten för Västra Sverige* angelägenheten av att en sådan omarbetning kommer till stånd snarast möjligt med hänsyn till den betydelse strafflagens bestämmelser har som förebilder för nya förverkanderegler. Hovrätten avser därvid särskilt frågorna om skydd för tredje man och om preskription samt framhåller som värdefulla nyheter att vissa problem, som är gemensamma för allmänstraffrättsligt och specialstraffrättsligt förverkande, har fått en enhetlig lösning i förslaget. Åtskilliga andra remissinstanser har uttryckt sin allmänna uppskattning av förslaget till ändrade strafflagsbestämmelser.

En principiellt kritisk inställning till denna del av förslaget intar endast *generaltullstyrelsen*, som påpekar att omredigeringen av strafflagsparagraferna torde innebära att domstolarna får en vidgad skönmässig prövningsrätt. Enligt styrelsens uppfattning kan strafflagens förverkandebestämmelser inte genomgående användas som förebilder för specialstraffrättsliga regler.

Den av utredningsmannen diskuterade möjligheten att införa ett rent vinningsförverkande i stället för bestämmelsen om förverkande av muta, förlag eller vederlag och annan vinning har berörts endast av *hovrätten för Västra Sverige*. Denna menar att, om förverkandemöjligheten begränsades till sådan muta o. d. som har mottagits, principen om ett rent vinningsförverkande skulle komma till klarare uttryck och tolkningen av bestämmelsen underlättas.

Stadsfogden i Uppsala liksom *stadsfogden i Halmstad* har tagit upp frågan, om den omständigheten att målsägande anspråk kan framställas bör hindra vinningsförverkande. Båda framhåller, att det av kriminalpolitiska skäl är angeläget att se till att gärningsmannen inte får obehörig vinning av brottet. De anser vinningsförverkande vara mera straffbetonat än hjälpmedelsförverkande. Därför bör förverkande av vinning enligt deras uppfattning inte underlåtas enbart av den anledningen att vinningen motsvaras av enskilt anspråk. I övriga nordiska länder hindrar inte förekomsten av målsägande att förverkande sker. Stadsfogdarna anser starka skäl tala för att svensk rätt ändras så att man når nordisk överensstämmelse i detta avseende.

Förslaget, att domstolen skall ges frihet att använda värdeförver-

kande som alternativ till sakförverkande av muta o. d. när egendomen finns i behåll, har tillstyrkts av bl. a. *RÅ, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, landsfogden i Uppsala län, häradshövdingeföreningen* och *stadsfiskalsföreningen*. *RÅ* anser att förslaget bör godtas med hänsyn till de lagtekniska fördelar som en sådan reglering innebär. *Hovrätten för Västra Sverige*, som i princip har uttalat sig för ett rent vinningsförverkande, anser att en sådan ändring blir onödig, om värdeförverkande blir alternativt till sakförverkande och inte som nu enbart subsidiärt. *Häradshövdingeföreningen* betonar fördelen av att man kommer ifrån den konsekvensen av lagtextens nuvarande lydelse att överlåtelse av förverkandeobjekt till ondetroende hindrar värdeförverkande hos gärningsmannen.

Endast *handelskammaren i Gävle* ställer sig tveksam till förslaget och sätter i fråga om det finns tillräcklig anledning att bryta med gällande rättsuppfattning om förhållandet mellan sak- och värdeförverkande.

Meningarna är delade beträffande förslaget att slopa bestämmelsen om »särskilda skäl» som grund för förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* samt *häradshövdingeföreningen* har uttryckligen instämt i förslaget. *RÅ* däremot menar, att klausulen bör behållas. Han finner visserligen förslaget tilltalande från systematisk synpunkt men anser inte att man kan bortse från känslorna hos de av brottet närmast berörda och hos allmänheten. Om det i utredningsmannens exempel med mördaren och mordyxan inte skulle vara möjligt att förverka yxan, skulle detta vara ägnat att väcka höggradig anstöt. I utredningsförslaget betecknas klausulen som så allmänt hållen att den därför måste anses otillfredsställande från rättssäkerhetsynpunkt. *RÅ* finner utredningsmannens betänkligheter i detta hänseende överdrivna. Enligt *RÅ*:s mening är förverkanderegeln utformad så att det klart framgår att den ledande synpunkten vid förverkande av hjälpmedel är förebyggande av brott. Liknande synpunkter har kommit till uttryck i remissyttranden av *statsåklagaren i Stockholm, landsfogden i Uppsala län, rådhusrätten i Östersund* och *landsfogdeföreningen*.

Förslaget att slopa bestämmelsen om subsidiärt värdeförverkande vid hjälpmedel och brottsprodukter har tillstyrkts av *RÅ, hovrätten över Skåne och Blekinge, statsåklagaren i Stockholm* samt *häradshövdingeföreningen, stadsfiskalsföreningen* och *landsfiskalsföreningen*. Förslaget har däremot kritiserats av *hovrätten för Västra Sverige, generaltullstyrelsen, Stockholms rådhusrätt, rådhusrätten i Östersund, landsfogden i Uppsala län* och *landsfogdeföreningen*.

Statsåklagaren i Stockholm anför, att regeln knappast torde ha så stort användningsområde att det är befogat att behålla den. Samma inställning har *häradshövdingeföreningen, stadsfiskalsföreningen* och *landsfiskalsföreningen*.

Hovrätten för Västra Sverige delar visserligen utredningsmannens uppfattning, att värdeförverkande i praktiken spelar en tämligen underordnad roll, men finner inte utredningsmannens övriga skäl för att slopa bestämmelsen vara övertygande. Enligt utredningsmannens mening faller det primära intresset att förklara hjälpmedel förverkade bort, när brottslingen gör föremålet oåtkomligt för förverkande. Mot detta invänder hovrätten att, om en brottsling gömmer undan sina brottsverktyg så att de blir oåtkomliga för förverkande, risken inte blir nämnvärt mindre att han skall frestas att ta fram dem och använda dem vid fortsatt brottslig verksamhet. Dessutom skulle det vara stötande utåt om han inte drabbades av förverkande bara därför att han har lyckats gömma undan själva föremålen. Tar man bort värdeförverkande, kan också skentransaktioner bli möjliga och den brottslige därigenom helt undgå förverkande. Svårigheterna att bevisa ond tro hos förvärvaren kan nämligen göra det omöjligt att förverka föremålet hos denne. Värdeförverkande bör emellertid enligt hovrättens uppfattning — liksom vid förverkande av muta, förlag, vederlag eller annat dylikt — vara alternativt i förhållande till sakförverkande.

Enligt *generaltullstyrelsen* torde ett borttagande av värdeförverkande medföra, att strafflagens regler om förverkande av hjälpmedel blir mindre lämpliga som förebild för specialstraffrättsliga bestämmelser.

Utredningsmannens förslag till omkastning av ordningsföljden mellan bestämmelsen om förverkande av utpräglat farliga brottsverktyg och bestämmelsen om förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter har tillstyrkts av *RÅ* och *landsfogdeföreningen*. *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *hovrätten för Västra Sverige* och *häradshövdingeföreningen* föreslår, att föreskriften om förverkande av utpräglat farliga brottsverktyg placeras i en särskild paragraf. *Advokatsamfundet* anser, att en sådan bestämmelse hör hemma i en särskild förverkandelag med andra generellt tillämpliga regler. *Häradshövdingeföreningen* och *landsfogdeföreningen* gillar också utredningsmannens förslag att slopa exemplifieringen av farliga brottsverktyg. *RÅ* avstyrker däremot ändringen och anser, att den skulle suddas ut gränsen mellan de båda slagen av hjälpmedelsförverkande.

När det gäller utredningsmannens förslag att genomgående använda uttrycket »må förklaras förverkat» för att ange att förverkande är fakultativt har *hovrätten för Västra Sverige* visat en positiv inställning till tanken att reducera de nuvarande variationerna i uttryckssätt. Om det mildare uttrycket »må förklaras förverkat» väljs, bör det emellertid understrykas att ändringen inte får anses syfta till någon saklig skillnad av betydelse i förhållande till gällande rätt utan att förverkande alltjämt bör ske i princip.

Hovrätten över Skåne och Blekinge betecknar utkastet till ny formulering av fakultativt förverkande vid muta o. d. som en betydande språklig

förbättring. *Landsfogdeföreningen* förklarar sig inte ha någon erinran mot ändringsförslaget.

Åtskilliga remissinstanser har emellertid kritiserat förslaget i denna del. Bland dessa märks *RÅ*, *landsfogden i Uppsala län*, *statsåklagaren i Stockholm*, *häradshövdingeföreningen* och *stadsfiskalsföreningen*. Därvid uttalar sig de flesta endast om förverkande av muta etc.

RÅ anser, att presumtionen bör vara *för* förverkande såväl vid muta och därmed jämförlig belöning som vid annan vinning av brott. För dessa fall bör föreskrivas, att förverkande skall ske, om det inte är uppenbart obilligt. *RÅ* har däremot inte något att invända mot att hjälpmedelsförverkandets fakultativa karaktär uttrycks enbart med orden »må förklaras förverkat» och att sålunda det nu gällande villkoret att förverkande ej är uppenbart obilligt utgår.

Statsåklagaren i Stockholm förordar, att de nuvarande uttryckssätten behålls. Han finner, att avsikten inte synes ha varit att försvaga presumtionen för förverkande men att den föreslagna ändringen skulle ge lagtexten en missvisande utformning. Också *stadsfiskalsföreningen* befarar, att förslaget skulle medföra en inte avsedd betydelseförskjutning.

Även *häradshövdingeföreningen* finner skäl tala för att det uttryckssätt som nu används vid förverkande av muta och därmed jämförlig belöning behålls. Den föreslagna ändringen täcker enligt föreningen inte uppfattningen, att sådan egendom i regel bör förklaras förverkad. Föreningen föredrar därför en lydelse mera i anslutning till den gällande. Enligt föreningen torde det inte vara uteslutet att denna formulering används också vid vinningsförverkande enligt 2 kap. 16 § andra stycket strafflagen, nu 36 kap. 1 § andra stycket brottsbalken. Obillighetsklausulen vid hjälpmedelsförverkande anser föreningen däremot kunna utgå.

Utredningsmannens förslag att i en paragraf med generell giltighet även inom specialstraffrätten samla reglerna om v e m f ö r v e r k a n d e f å r r i k t a s m o t har överlag mottagits med gillande av remissinstanserna.

Häradshövdingeföreningen uttrycker viss tvekan om var gränsen bör dras i fråga om förverkandesubjekt. Eftersom det är självklart att bestämmelserna om förverkande måste gälla gärningsmän och medhjälpare eller ställföreträdare för dem, finner föreningen det vara tveksamt om man skall ta med dessa bland dem hos vilka förverkande kan ske. Möjligen kan dock en uppräknig av alla som kan ådömas förverkande göra det tydligare att förverkande samtidigt kan drabba alla de uppräknade. Föreningen tillstyrker att kretsen av förverkandesubjekt vidgas på sätt som utredningsmannen har föreslagit.

Advokatsamfundet intar en kritisk hållning till utredningsmannens förslag beträffande förverkande hos tredje man som har företrätts av gärningsman eller annan medverkande. Den osäkerhet som råder för närvarande bör enligt samfundet undanröjas genom att man i lagstiftningen närmare

preciserar i vad mån förverkande kan ske hos tredje man. Samfundet sätter emellertid i fråga om det är lämpligt att som utredningsmannen har föreslagit undantagslöst hänföra »den i vars ställe gärningsman, anstiftare eller medhjälpare var» till de kategorier av rättssubjekt som kan ådömas förverkande. Om ett sådant subjekt har haft vinning av brottet eller tillägnats något, kan enligt samfundet förverkande ådömas med stöd av särskild bestämmelse i den föreslagna nya 17 a §. I dessa fall finns det således inte behov av den kritiserade regeln. I andra fall är det enligt samfundets mening tveksamt om ett sådant ingripande i tredje mans rätt kan tolereras. Fråga härom uppkommer när det gäller förverkande av brottsverktyg eller när förverkandet har till funktion att i allmänpreventivt syfte förstärka ett bötes- eller frihetsstraff. Samfundet menar, att domstolarna visserligen kan undvika de mest stötande konsekvenserna av bestämmelsen på grund av förverkandets fakultativa karaktär, men anser inte en sådan reglering vara tillräcklig. Vilket innehåll en generell regel om tredje mans skydd än får, bör dess tillämpning enligt samfundets uppfattning inte göras undantagslös utanför strafflagens område. Om syftet med en viss lagstiftning gör det ofrånkomligt att tillåta mera vidsträckta ingrepp i tredje mans rätt, bör särregler införas i den speciella författningen.

Hovrätten för Västra Sverige diskuterar om värdeförverkande bör kunna ådömas solidariskt. Utredningsmannens uttalande, att värdeförverkande som har ådömts flera personer för närvarande anses åvila dessa solidariskt utan uttrycklig föreskrift, finner hovrätten alltför kategoriskt. Enligt hovrättens uppfattning ger förarbetena inte stöd åt en sådan tolkning och inom doktrinen synes meningarna vara delade. Åtminstone för förverkande på grund av strafflagsbrott borde en motsatt princip vara mera motiverad, särskilt om man med utredningsmannen anser att värdeförverkande endast skall förekomma beträffande konfiskation av muta o. d. Att i sistnämnda fall låta var och en som berörs av förverkandet drabbas av en påföljd, som sträcker sig längre än den vinning han har gjort, strider mot det primära syftet med förverkande av denna typ. När två eller flera ådöms förverkande, bör domstolen enligt hovrätten ha möjlighet att med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet bestämma om de skall svara solidariskt eller inte. En bestämmelse därom bör med hänsyn till frågans stora praktiska betydelse föras in i lagen och ges generell giltighet. Som huvudregel bör då gälla att ansvaret inte skall vara solidariskt. Bestämmelsen kan därför lämpligen ges det innehållet, att solidariskt ansvar må föreskrivas, om så är påkallat med hänsyn till omständigheterna. Bestämmelsen kan införas i samma paragraf som övriga hithörande generella regler.

Den utvidgning av möjligheten till förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter till även o uppsåtliga brott som utredningsmannens förslag innebär har inte föranlett någon erinran från remissinstanserna.

Förslaget till enhetlig behandling av begränsade sakrätter i egendom som förklaras förverkad har gett upphov till delade meningar. Av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan har RÅ, *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *hovrätten för Västra Sverige* och *häradshövdingeföreningen* uttryckligen tillstyrkt utredningsförslaget. *Häradshövdingeföreningen* framhåller, att begränsade sakrätter, som inte har blivit föremål för inskrivning eller registrering, lätt kan bli bortglömda i en rättegång som gäller förverkande av den belastade egendomen. Genom att domstolen får möjlighet att förordna, att särskild rätt till föremål som förklaras förverkat skall upphöra, kan man komma åt fall när ägaren försöker undandra egendomen från förverkande genom en skentransaktion. Dessutom kan man ingripa, när innehavaren av den särskilda rätten är i maskopi med ägaren eller när andra liknande omständigheter föreligger som bör föranleda att den särskilda rätten upphör. Slutligen påpekar föreningen, att nu gällande förverkandebestämmelser inom specialstraffrätten angående hypotek i fartyg och luftfartyg bör upphävas samtidigt som den föreslagna regleringen införs. Samma åsikt har *hovrätten för Västra Sverige*.

Stadsfogden i Uppsala redogör, liksom *stadsfogden i Halmstad*, för olika praktiska komplikationer i samband med förverkande av rättigheter. Som en lämplig lösning föreslår dessa båda stadsfogdar, att domstolarna — särskilt i de fall då gärningsmannen äger annan utmättningsbar egendom — förklarar rättighetens värde förverkat i stället för rättigheten som sådan. *Stadsfogden i Uppsala* föreslår dessutom, att benämningen »föremål» i 17 a § byts ut mot »egendom» med hänsyn till att det kan vara fråga även om fordringar och andra rättigheter samt om fast egendom.

Den föreslagna lösningen av begränsade sakrätters ställning vid förverkande har kritiserats av *statsåklagaren i Stockholm* och *stadsfiskalsföreningen*. Dessa anser att förslaget ökar svårigheterna att komma till rätta med skentransaktioner. *Generaltullstyrelsen* finner, att den föreslagna reformen knappast får någon praktisk betydelse med hänsyn till innehållet i 17 § rättegångsbalkens promulgationslag.

Utredningsmannens förslag att som särskild bestämmelse med giltighet även inom specialstraffrätten ta upp regeln, att egendom skall förklaras förverkad till kronan, har lämnats utan erinran av remissinstanserna. *Advokatsamfundet* har föreslagit, att regeln skall tas in i en särskild förverkandelag.

Förslaget till ändrade bestämmelser om preskription av förverkandetalan och om verkan av den brottsliges död har diskuterats livligt.

Förslaget i dess helhet har tillstyrkts endast av *landsfiskalsföreningen* och *Stockholms handelskammare*. Vissa remissinstanser har godtagit förslaget i den del det gäller preskription av förverkandetalan men har inte kunnat helt acceptera den föreslagna regleringen beträffande verkan av den

brottsliges död. Till dessa hör *hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms rådhusrätt* och *advokatsamfundet*. Andra remissinstanser, såsom *statsåklagaren i Malmö, ÖÄ, länsstyrelsen i Uppsala län, stadsfiskalsföreningen* och *Föreningen Uppsala läns landsfiskaler*, har uttryckligen kritiserat endast den del av förslaget som gäller preskription av förverkandetalan. *Hovrätten för Västra Sverige* har intagit en i princip positiv inställning till utredningsförslaget men föreslagit vissa justeringar beträffande både verkan av åtalspreskription och verkan av gärningsmannens död. *RÅ, statsåklagaren i Stockholm, landsfogden i Uppsala län, häradshövdingeföreningen* och *landsfogdeföreningen* har tagit avstånd från förslaget i denna del.

Vad först angår förslaget beträffande preskription av förverkandetalan går *hovrätten över Skåne och Blekinge* längre i fråga om likformighet mellan åtalspreskription och preskription av förverkandetalan än utredningsmannen. Medan denne gör undantag för de fall när förverkandeyrkande har delgetts innan åtalspreskription har inträtt, föreslår *hovrätten* att undantaget tas bort, så att reglerna om preskription av åtal och förverkande sammanfaller helt.

Enligt *hovrätten för Västra Sverige* framstår det från olika synpunkter som otillfredsställande att låta en gärningsman drabbas av förverkande lång tid efter det att hans brott är preskriberat. Samordningen mellan straff och förverkande får dock inte drivas så långt att förverkandesanktionen blir ineffektiv. Förslaget innebär att också tvåårstiden för åtalspreskription blir tillämplig på förverkandetalan. Inom specialstraffrätten är straffskalan vanligen sådan att åtal preskriberas redan efter två år. En så kort tid måste enligt *hovrätten* i många fall vara alldeles otillräcklig såvitt gäller förverkande, bl. a. därför att avsevärd tid kan förflyta innan brottet upptäcks. Den möjlighet till kungörelsedelgivning som utredningsmannen anvisar är här inte till hjälp. *Hovrätten* avstyrker därför förslaget i denna del och föreslår i stället som en kompromiss, att preskriptionstiden för förverkandetalan bestäms till fem år. Delgivning av stämning bör krävas för preskriptionsavbrott. Om *hovrättens* förslag godtas, bör den föreslagna regleringen kompletteras med en bestämmelse om att talan av åklagare i sådant fall får väckas endast om det är påkallat från allmän synpunkt.

Också bland andra kritiskt inställda remissinstanser är det en genomgående uppfattning att utredningsmannens förslag leder till för kort preskriptionstid vid förverkandetalan. De flesta som har yttrat sig i denna fråga har uttryckligen förklarat, att den gällande tioårsregeln är att föredra.

RÅ framhåller, att man måste beakta syftet bakom den förverkandebestämmelse som är i fråga. Regeln om konfiskation av muta eller annan vinning avser närmast att förebygga att brottslingen eller annan profiterar av den brottsliga verksamheten. Frågan, om den brottslige efter viss tid skall tillåtas behålla den vinning som brottet har medfört, måste enligt *RÅ*

bedömas från delvis andra synpunkter än spörsmålet när staten bör avstå från sitt straffanspråk. RÅ anser det betänkligt från allmänpreventiv synpunkt och även stötande, om en person som har begått brott, för vilket straffmaximum inte överstiger två år, genom att hålla sig undan två eller fem år skulle kunna försäkra sig om att få behålla vinningen av brottet. Syftet med förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter är väsentligen att förebygga förnyad brottslighet. Det finns uppenbarligen risk för att sådana föremål kommer till brottslig användning även efter det straff har förfallit på grund av åtalspreskription. I fråga om förverkandereglerna i strafflagen finns det inte anledning att frångå gällande principer om verkan av åtalspreskription. Inom specialstraffrätten förekommer det enligt RÅ inte så få exempel på förmögenhetsreducerande förverkande som sträcker sig utöver vinningen av det brottsliga förfarandet. Det är tydligt att sådant förverkande har mera repressiv karaktär än förverkande av muta o. d. enligt strafflagen. Men i den mån egendom, som förklaras förverkad enligt en sådan specialstraffrättslig bestämmelse, sammanfaller med vinningen av brottet, kan samma synpunkter tillämpas som beträffande förverkande enligt strafflagen. När förverkande inom specialstraffrätten avser hjälpmedel vid brott eller annan farlig egendom, saknas enligt RÅ:s mening anledning att alltid låta förverkandetalan preskriberas samtidigt med att åtalspreskription inträder. RÅ kan sålunda inte heller för specialstraffrättens del tillstyrka en ordning, enligt vilken förverkande generellt förfaller med straffet. Däremot kan man på specialstraffrättens område tänka sig en lösning, enligt vilken förverkande av annat än hjälpmedel i sådant fall begränsas till den brottsliges vinning.

Häradshövdingeföreningen betonar särskilt, att man vid bedömning av preskriptionstidens längd vid förverkande måste ta hänsyn till att de föreslagna reglerna skall gälla även inom specialstraffrätten. När det gäller förverkande av stora värden på grund av strafflagsbrott, torde det i regel vara så lång preskriptionstid för själva brottet att någon utsträckning av preskriptionstiden för förverkandetalan inte behövs. Annorlunda är det vid förverkande inom specialstraffrätten. Ofta gäller korta preskriptionstider för brotten, medan förverkandet kan röra mycket stora värden. Det kan inte vara tillfredsställande om förövaren, i fall då brottet inte blir upptäckt före preskriptionstidens utgång, kanske efter två år kan förfoga över en större förmögenhet som inte är åtkomlig för förverkande. I sådana fall hjälper inte den föreslagna regeln om kungörelsedelgivning av stämning om förverkande. Liknande invändningar görs av *landsfogdeföreningen*.

Angående förslaget beträffande verkan av den brottsliges död uttalas i flertalet negativa remissyttranden, att det framstår som olämpligt och stötande att förverkande inte kan ådömas efter gärningsmannens död.

RÅ framhåller att synpunkter liknande dem som han har lagt på förslaget om preskription av förverkandetalan kan läggas på frågan om förverkande efter den brottsliges död.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anser att om en förbrytare dör under utförandet av ett brott, som kan medföra förverkande, det synes stötande att dödsboet får behålla vinning som har uppkommit genom brottet. Hovrätten föreslår därför att bestämmelsen får följande lydelse: »Är straff för brott förfallet, må förverkande på grund av brottet ej ådömas; dock må, om det finnes skäligt, förverkande ådömas utan hinder av förbrytarens död.»

Hovrätten för Västra Sverige påpekar särskilt, att en följd av förslaget om verkan av den brottsliges död blir, att den som i ond tro har förvärvat egendomen inte kan drabbas av förverkande när gärningsmannen har avlidit, förutsatt att delgivning inte har hunnit ske före dödsfallet. Resultatet förefaller hovrätten så otillfredsställande, att den finner det nödvändigt att behålla möjligheten till förverkande efter gärningsmannens död, åtminstone beträffande ondrosförvärvare. Även för andra fall kan det vara motiverat att behålla denna möjlighet. Har exempelvis någon genom brott avsiktligt beretts vinning eller tillägnats egendom, torde det ofta kunna framstå som stötande om vinningen eller egendomen inte skulle kunna förverkas hos mottagaren endast därför att den brottslige har avlidit — kanske helt kort efter brottet eller vid brottets begående. Hovrätten vill således behålla den nuvarande möjligheten till förverkande efter den brottsliges död. Den femåriga preskriptionstid som hovrätten har föreslagit beträffande förverkandedetalen skulle då medföra att gärningsmannens död inte hindrade förverkande, om stämning hade delgetts innan denna tid hade gått till ända. Också i detta fall bör krävas att åklagartalan är påkallad från allmän synpunkt.

Stockholms rådhusrätt vill också behålla möjligheten att döma till förverkande efter gärningsmannens död. Rådhusrätten föreslår, att förverkandede preskriberas, när straff skulle ha förfallit om gärningsmannen hade varit i livet, dock senast fem år efter det brottet förövades.

Advokatsamfundet anser den föreslagna regeln, som innebär att det endast är den brottsliges död som inverkar på förverkandefrågan, kan leda till egendomliga konsekvenser. Om en gärningsman, som har haft vinning av sitt brott, avlider före den kritiska tidpunkten, undgår hans dödsbo förverkande. Avlider däremot en annan person som — utan att själv ha begått brott — har tillförts vinning genom gärningsmannens brott, undgår däremot hans dödsbo inte förverkande. Samfundet framhåller vidare, att regeln är avsedd att tillämpas även inom specialstraffrätten, där förverkandereglerne i allmänhet har ett rent repressivt syfte. I sådana fall bör möjligheten till förverkande falla bort när den brottslige dör, oavsett på vilket stadium dödsfallet inträffar. Samfundet anser således inte utredningsresultatet tillfredsställande i denna del och förordar, att reglerna om rättsverkningar av inträffat dödsfall görs till föremål för ytterligare utredning.

Också förslaget att preskription av ådömt förverkande skall inträda efter fem år har gett upphov till delade meningar.

Till förmån för förslaget uttalar sig *hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, generaltullstyrelsen, riksrevisionsverket, statsåklagaren i Göteborg, stadsfogden i Östersund, Stockholms handelskammare, landsfogdeföreningen, landsfiskalsföreningen och advokatsamfundet.*

Hovrätten över Skåne och Blekinge anser att det knappast finns några skäl att anse kronans fiskaliska intresse väsentligare i fråga om förverkande än beträffande normerade böter. Hovrätten går längre än utredningsmannen och förordar en preskriptionstid av tre år. Hovrätten finner det visserligen troligt, att hotet om förvandling av böter och möjligheten att använda införsel gör bötesindrivning något effektivare än indrivningen av förverkade belopp, men sätter i fråga, om detta har någon betydelse beträffande de mycket stora beloppen. Dessa kan enligt hovrättens mening knappast nedbringas nämnvärt genom införsel. Det bör dessutom vara en fördel från praktisk synpunkt om åtgärder för verkställighet av böter och förverkande på grund av samma dom kan upphöra och ärendet avskrivas vid i huvudsak samma tidpunkt.

Hovrätten för Västra Sverige tar upp den i utredningsförslaget tämligen knapphändigt diskuterade frågan om verkställighetspreskription vid dödsfall. Hovrätten finner det inte i och för sig uteslutet att det i denna fråga införs en parallellitet mellan straff och förverkande. Emellertid avvisar hovrätten en sådan lösning bl. a. därför att det skulle vara stötande om arvingarna fick behålla vad som var förverkat. Enligt hovrättens uppfattning kunde det t. o. m. föreligga risk för att den dömda i något fall kunde frestas att förkorta sitt liv för att på så sätt bespara sin familj följderna av domsställighet.

Generaltullstyrelsen anser att den föreslagna regeln om preskription av ådömt förverkande bör modifieras så, att den överensstämmer med vad som gäller om preskription av böter vid den dömdes död.

Utdömda vederlag, som inte kan indrivnas, brukar enligt *riksrevisionsverket* regelmässigt avskrivas efter fem år. Det är sällsynt att indrivningen därefter tas upp på nytt. Förfarandet har enligt riksrevisionsverket i praktiken sannolikt påverkats av att indrivningen av vederlag sker parallellt med indrivningen av böter och skatter. Från praktisk synpunkt är det därvid en fördel, att räkenskaperna inte belastas med alltför gamla poster. Riksrevisionsverket godtar helt den föreslagna preskriptionsregeln. *Stadsfogden i Östersund* vill komplettera utredningsmannens förslag till preskription av ådömt förverkande med en bestämmelse som ger utmätningssmannen möjlighet att träffa bindande avtal med den dömda om förlängning av betalningsfristen utöver fem år. Stadsfogden föreslår vidare en generell bestämmelse, enligt vilken förverkat belopp får indrivnas i likhet med skatter. Härigenom skulle även införselinstitutet kunna tillämpas för uttagande av sådant belopp. Dessutom bör utdömt förverkandebelopp jämföras med böter med avseende på förmånsrätt.

Längre preskriptionstid än den som har föreslagits av utredningsmannen, i de flesta fall tio år, önskar *RÅ, statsåklagaren i Stockholm, indrivningsverket i Stockholm, länsstyrelsen i Uppsala län, landsfogden i samma län, stadsfogden i Uppsala, länsstyrelsen i Jämtlands län, rådhusrätten i Östersund, häradshövdingeföreningen och stadsfiskalsföreningen.*

I stor utsträckning återoppar dessa remissinstanser svårigheten att under en femårstid hinna genomföra en effektiv indrivning. *Stadsfogden i Uppsala* betonar, att det i praktiken förhåller sig så att en gärningsman, som har dömts till både böter och förverkande, i första hand betalar böterna som ju kan förvandlas till fängelse. Om böterna inte hinner slutföras innan preskription inträder, kan domstolen vid talan om förvandling av resterande belopp visa ärendet åter till utmätningssmannen för ny behandling. Ett sådant beslut medför preskriptionsavbrott och bötesindrivningen kan följaktligen fortsätta ytterligare tre år. Det kan sålunda hända att indrivningen av det förverkade beloppet inte ens hinner påbörjas inom den föreslagna femåriga preskriptionstiden. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* har liknande synpunkter. Därutöver framhåller länsstyrelsen, att en längre preskriptionstid också kan vara till förmån för den dömda. Är preskriptionstiden alltför kort, kan det tänkas fall då indrivningsmyndigheten tvingas försätta den dömda i konkurs på grund av ett ådömt förverkande.

Specialstraffrättsliga förverkanderegler

Utredningsmannens kritiska syn på användningen av förverkande inom specialstraffrätten delas av en så gott som enhällig remissopinion. De flesta av dem som har yttrat sig i ämnet anser liksom utredningsmannen, att bristerna inom specialstraffrätten lämpligen kan botas genom införande av flera generella regler och en översyn av specialförfattningarnas särbestämmelser. Sådana synpunkter framförs av *RÅ*. Denne framhåller särskilt, att den föreslagna bestämmelsen om vem förverkande får riktas mot inte bör ges generell giltighet inom specialstraffrätten, innan en noggrann genomgång av de särskilda författningarna har ägt rum. Även *statens kriminaltekniska anstalt* anser, att specialstraffrättens förverkanderegler bör göras till föremål för en detaljgranskning, innan ett slutligt ställningstagande sker. *Generaltullstyrelsen* har liknande synpunkter och betonar, att en revision av specialstraffrättens förverkanderegler bör göras efter konkreta praktiska överväganden med hänsyn till förverkandets olika syfte och innebörd i specialförfattningarna.

Flera remissinstanser framhåller vikten av att en översyn av specialstraffrättens förverkanderegler snarast kommer till stånd. Uttalanden med denna innebörd görs av *rådhusrätten i Östersund, landsfogden i Jämtlands län, länsstyrelsen i samma län och länsstyrelsen i Uppsala län.*

Stadsdomarföreningen beklagar att tanken på en enhetlig förverkandelag har avvisats av utredningsmannen. *Advokatsamfundet* skisserar grundlinjerna för en sådan särskild lag i sitt yttrande. Samfundet utgår därvid — liksom utredningsmannen — från att en allmän bestämmelse som förhindrar tillämpning av obligatoriska förverkanderegler är oundgänglig. Enligt samfundets uppfattning kan en sådan regel inte ges annan plats än i en särskild förverkandelag. Därmed är det också givet att en sådan lag med generellt tillämpliga och principiellt viktiga regler på förverkanderättens område bör komma till stånd. Beträffande innehållet i den föreslagna lagen ansluter sig samfundet helt till utredningsförslaget.

Förslaget att införa en generell regel för specialstraffrätten med innebörd, att allt förverkande skall vara fakultativt, har tillstyrkts av så gott som samtliga remissinstanser som har yttrat sig och har ofta fått livligt instämmande. Endast *generaltullstyrelsen* har visat en viss tvekan om regelns lämplighet. Av de tillstyrkande remissinstanserna anser *länsstyrelsen i Uppsala län*, *landsfogden i samma län*, *landsfiskalsföreningen*, *Stockholms handelskammare* och *Skånes handelskammare* att regeln kan lagfästas utan avbidan på ytterligare utredning.

Den föreslagna generella bestämmelsen beträffande förverkande av emballage har tillstyrkts av *RÅ*, *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *hovrätten för Västra Sverige*, *häradshövdingeföreningen*, *stadsfiskalsföreningen*, *landsfiskalsföreningen* och *advokatsamfundet*.

Utredningsmannens kritiska inställning till förverkande som kriminalpolitiskt instrument delas av flertalet remissinstanser. De flesta av dessa inskränker sig till allmänna instämmanden i utredningsmannens synpunkter. Sådana instämmanden har gjorts av bl. a. *hovrätten för Västra Sverige*, *Göteborgs rådhusrätt*, *rådhusrätten i Uppsala*, *häradshövdingeföreningen*, *Sveriges industriförbund*, *Stockholms handelskammare* och *handelskammaren i Gävle*.

Ibland har de instämmande synpunkterna utvecklats närmare. Så har skett i yttranden från *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *advokatsamfundet*, *landsfiskalsföreningen* och *Skånes handelskammare*. *Landsfiskalsföreningen* understryker utredningsmannens uttalanden att förverkande är en i jämförelse med bötesstraff osmidig och slumpmässig åtgärd. Utredningsmannens kritik av förverkandeinstitutet vitsordas av *Skånes handelskammare* som träffande. En stor del av bestämmelserna anser handelskammaren vara alltför stränga och stela, något som vid rättstillämpningen har fått stötande resultat. Förverkandebestämmelserna kan sålunda få svåra ekonomiska skadeverkningar, såväl för företag som för enskilda personer. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* menar att en avsevärd inskränkning av förverkandeinstitutets användning måste anses önskvärd och finner utredningsmannens skäl för en sådan ståndpunkt övertygande. Hovrätten har fäst vikt

vid att förverkande drabbar synnerligen ojämnt och att vanliga straffmättningsregler endast i begränsad utsträckning kan vinna tillämpning. *Advokatsamfundet* instämmer till fullo i den kritik som utredningsmannen riktar mot förverkande som straffrättslig sanktion och rekommenderar i likhet med utredningsmannen en ökad användning av dagsbotstraff i stället för förverkande. De hårda konsekvenser som en förverkandedom många gånger medför för den enskildes ekonomi sträcker sig vida längre än som kan anses erforderligt från allmänpreventiv synpunkt och framstår dessutom från allmän rättvisesynpunkt som betänkliga. Enligt samfundet angriper utredningsmannen med rätta den på vissa områden förekommande övertron på förverkandeinstitutets pedagogiska effekt.

En del remissinstanser tar emellertid avstånd från utredningsmannens uppfattning om förverkandets ringa betydelse som kriminalpolitiskt instrument. Det gäller framför allt sådana förvaltande myndigheter som har att tillämpa författningar med förverkandebeslämmelser. *Veterinärstyrelsen*, *skogsstyrelsen* och *fiskeristyrelsen* varnar för alltför radikala inskränkningar i användningen av förverkande. Andra myndigheter går längre och önskar en utvidgad användning av förverkandeinstitutet. Sådana önskemål framförs av *generaltullstyrelsen*, *medicinalstyrelsen* och *kontrollstyrelsen*. Även andra remissinstanser försvarar användningen av förverkande som kriminalpolitiskt instrument. Bland dessa märks *RÅ*, *Stockholms rådhusrätt*, *ÖÄ*, *Stockholms stads rätts- och polisdirektion* och *polismästaren i Stockholm*.

Utredningsmannen har enligt *Stockholms rådhusrätt* i någon mån underskattat det kriminalpolitiska värdet av sådant förverkande som är riktat mot gärningsmannens förmögenhet. Förverkande i kombination med reglerna om beslag och kvarstad anser rådhusrätten ofta utgöra ett effektivt omedelbart verkande vapen i kampen mot brottsligheten. Dess repressiva funktion torde inte kunna ersättas med böter eller annat straff.

RÅ är inte beredd att gå så långt som utredningsmannen, när denne säger att förmögenhetsreducerande förverkande inte bör införas eller behållas i annat fall än när man är övertygad både om att straffhotet behöver förstärkas och om att detta inte kan ske med användning av vanliga straffarter. Även när dessa förutsättningar inte är uppfyllda, kan förverkande vara påkallat för att tillfredsställa ett allmänt krav på att ingen skall få ekonomisk vinning av brottslig gärning eller för att neutralisera det brottsmotiv som utsikten till ekonomisk vinning kan utgöra. Förverkande tjänar det väsentliga syftet att inskräpa att brott inte lönar sig. Just denna vinningsreducerande synpunkt anser emellertid *RÅ* ge anledning till övervägande, om inte vissa förmögenhetsreducerande förverkanden, som nu sträcker sig längre än till vinningen av brottet, utan olägenhet skulle kunna begränsas till att avse endast vinning.

Polismästaren i Stockholm framhåller, att det inte torde vara möjligt

att inom specialstraffrätten i sådan grad förstärka straffhotet att förverkandebestämmelser kan undvaras. Som exempel nämner polismästaren förseelser mot rusdrycksförsäljningsförordningen, varusmuggningslagen och allmänna ordningsstadgan.

I sina riktlinjer för en framtida förverkandelagstiftning inom specialstraffrätten framhåller utredningsmannen som särskilt angeläget att förhållandet mellan straffbelagd gärning, straff och förverkande blir klarlagt. Den av utredningsmannen hävdade principen att straffbelagd gärning och inte straffdom bör vara förutsättning för förverkande gillas uttryckligen av *statsåklagaren i Malmö*.

Övriga mera allmänna riktlinjer som utredningsmannen har dragit upp för den framtida förverkandelagstiftningen inom specialstraffrätten har lämnats utan erinran av remissinstanserna.

Nordiskt lagstiftningsarbete

Vid sin session i Stockholm år 1955 antog Nordiska rådet en rekommendation till regeringarna i de nordiska länderna att undersöka möjligheten att åstadkomma större likformighet i dessa länders lagstiftning om konfiskation. Med anledning härav förordade departementschefen i direktiven för utredningen rörande specialstraffrätten, att utredningsmannen vid sitt arbete skulle söka kontakt med de övriga nordiska länderna. Det av Nordiska rådet rekommenderade samarbetet inleddes med att översikter av de nordiska ländernas lagstiftning om förverkande utarbetades.

Det nordiska samarbetet på straffrättens område tog fastare form år 1960, när *nordiska straffrättskommittén* tillsattes. Mot bakgrund av vad som tidigare hade förekommit på det nordiska planet var det naturligt att kommitténs första uppgift blev att söka åstadkomma enhetliga regler om förverkande. Endast de allmänstraffrättsliga förverkandereglerna togs upp till behandling inom kommittén. Till grund för de svenska synpunkter som anfördes inom kommittén låg det nu ifrågakvarande svenska betänkandet om förverkande på grund av brott och resultatet av remissbehandlingen av betänkandet.

Som tidigare nämnts har nordiska straffrättskommittén redogjort för sina överväganden om konfiskation i ett särskilt betänkande. Av detta framgår, att man inom kommittén har varit ense om att den nordiska förverkandelagstiftningen bör kunna göras enhetlig i väsentliga delar. Angående kommitténs överväganden kan nämnas följande.

Inledningsvis framhåller kommittén, att man i samtliga nordiska länder synes angelägen att motverka en alltför omfattande användning av förverkande. Vidare råder enighet om att förverkande i princip bör ha *f a k u l t a t i v* karaktär. Beträffande föremålet för konfiskation är man inom

kommittén ense om att de allmänna nordiska förverkandereglerna bör avse v i n n i n g av brott, h j ä l p m e d e l vid brott och b r o t t s p r o d u k t e r. Begreppet vinning bör inte definieras i lagen, men som en allmän regel bör gälla att därmed avses nettovinst. Enighet råder också om att de nordiska strafflagarna bör ge domstolarna möjlighet att tillgripa v ä r d e f ö r v e r k a n d e inte bara subsidiärt, när sakförverkande inte går att genomföra, utan som ett a l t e r n a t i v till förverkande av ett primärt konfiskationsobjekt. Kommittén uttalar sig också om det subjektiva rekvisitet vid brott, till vilka skall knytas förverkandesanktion. Kommitténs enhälliga uppfattning är i denna del, att allmänstraffrättsliga förverkanderegler inte bör innehålla någon begränsning till uppsåtliga gärningar utan förverkande bör kunna ådömas även vid oaktsamhetsbrott.

Enighet har också i allt väsentligt uppnåtts beträffande reglerna om v e m f ö r v e r k a n d e f å r r i k t a s m o t. Vid förverkande av vinning bör den ledande principen vara, att förverkande kan ske hos den som har haft vinning genom brottet. Vid förverkande av andra objekt än vinning förordas som en allmän princip, att förverkande bör kunna ske endast hos sådan ägare till konfiskationsobjekt som är att anse som gärningsman eller på annat sätt medverkande till brottet. Dessutom bör konfiskation kunna ske hos den på vars vägnar gärningsmannen eller annan medverkande har handlat. Överlåtelse av ett konfiskationsobjekt efter brottet bör enligt kommittén inte generellt avskära möjligheterna till konfiskation. Godtroende förvärvare bör dock vara skyddad mot förverkande. Detta skydd bör enligt kommittén sträcka sig längre än som gäller enligt de civilrättsliga reglerna om god tro. Har överlåtelsen efter brottet skett genom gåva bör, anser kommittén, konfiskation kunna ske hos mottagaren oberoende av om denne har varit i god tro.

B e g r ä n s a d s a k r ä t t i e g e n d o m, som skall förklaras förverkad, bör enligt kommitténs uppfattning bestå, om inte domstolen uttryckligen förordnar att den skall upphävas. Villkoren för ett sådant förordnande bör vara desamma som för konfiskation av själva egendomen.

Frågan om f ö r h å l l a n d e t mellan förverkande och s k a d e s t å n d har lett till delade meningar inom kommittén. Från svensk sida önskar man behålla den nuvarande ordningen enligt svensk rätt, dvs. att förverkande inte kan ske av vinning som motsvaras av skada för enskild. Denna regel gäller vare sig den skadelidande har framställt ersättningsanspråk eller inte. De övriga nordiska länderna ställer sig negativa till en begränsning av vinningsförverkande i de fall då målsäganden inte har rest skadeståndskrav före eller i rättegången. I dessa fall kan den förverkade egendomen användas för att täcka ett senare skadeståndskrav. Inom kommittén är man emellertid ense om att denna skillnad i rättssystemen saknar praktisk betydelse.

Beträffande preskription av förverkande och verkan av den ansvariges död

har kommittén inte kommit fram till någon enhetlig lösning annat än i viss del. Enligt betänkandet råder det enighet om att preskription av förverkandetalan bör inträda samtidigt som åtalspreskription, dock aldrig tidigare än fem år efter brottet. Preskription av ådömt förverkande bör enligt kommitténs flertal i princip inträda efter fem år. Samtidigt framhålls emellertid, att en sådan preskriptionstid kan vara för kort, om beslutet gäller förverkande av vinning till stora belopp.

I fråga om verkan av den ansvariges död kan man enligt kommittén inte komma fram till enhetliga regler. Det är dock kommitténs enhälliga uppfattning att, om man behåller möjligheten till konfiskation efter dödsfallet, denna sanktion bör tillämpas restriktivt. Inte heller beträffande verkställighet av konfiskation efter den dömdes död anser kommittén det möjligt att uppnå likformighet i de nordiska ländernas lagstiftning. Frågan har emellertid enligt kommittén begränsad praktisk betydelse. De bestämmelser som gör det möjligt att efter den dömdes död rikta konfiskationskravet mot hans dödsbo kan i tillräcklig utsträckning modifieras genom benådning.

I nordiska straffrättskommitténs betänkande om preskription har, som har nämnts inledningsvis, problemen om preskription och verkan av den ansvariges eller dömdes död tagits upp på nytt. Enligt betänkandet är kommitténs inställning till frågan om preskription av förverkandetalan inte längre enhetlig. Från dansk, finsk och norsk sida förordas i stället för den tidigare rekommenderade femårsregeln, att preskriptionstiden bestäms till minst tio år vid förverkande av vinning, medan femårstiden behålls för övrig konfiskation. Förslag om en liknande möjlighet till längre preskriptionstid vid ådömt vinningsförverkande framförs också av dessa länder jämte Island. Inte heller i fråga om verkan av den ansvariges resp. dömdes död har kommittén vid denna senare behandling kommit fram till en enhetlig lösning.

Nordiska straffrättskommitténs förslag till enhetliga regler om förverkande har resulterat i ändrad lagstiftning i Danmark. I Norge är frågan om ändrad förverkandelagstiftning under övervägande i straffelovrådet. Även i Finland överväger man att ersätta de nuvarande kasuistiska förverkandereglerna med generella regler, som är utformade med hänsyn till kravet på nordisk enhetlighet.

De *danska* bestämmelserna om konfiskation, som således är utformade efter nordiska straffrättskommitténs intentioner, har i huvudsak följande innehåll.

I Danmark — liksom i Norge och Finland — är strafflagsreglerna om konfiskation tillämpliga också inom specialstraffrätten, i den mån specialförfattningen inte innehåller avvikande bestämmelser. De danska strafflagsreglerna om konfiskation är vidare utan undantag fakultativa, vilket uttrycks med att konfiskation »kan ske». Konfiskationsreglerna gäller både uppsåtliga och oaktsamma brott. Föremål för konfiskation är vinning, som

har förvärvats genom en straffbar handling, eller däremot svarande belopp. Som ytterligare konfiskationsobjekt anges föremål, som har använts eller varit bestämt att användas eller som har frambragts vid straffbar handling, samt sådan egendom som i övrigt har varit föremål för brott. För att förverkande av de nu uppräknade objekten skall kunna ske krävs att konfiskation är påkallad för att förebygga ytterligare brott eller att andra särskilda omständigheter föreligger. I stället för förverkande av egendom kan dess värde förklaras förverkat. Enligt uttrycklig föreskrift kan konfiskation såväl av vinning som av annan egendom ske partiellt.

Den danska konfiskationslagstiftningen innehåller liksom den svenska en bestämmelse om förverkande av föremål, som på grund av sin beskaffenhet i förening med övriga omständigheter kan befaras komma till brottslig användning. Beträffande sådan farlig egendom och andra hjälpmedel, brottsprodukter o. d. kan i stället för konfiskation beslutas om åtgärder till förebyggande av ytterligare lagöverträdelser.

Konfiskation av vinning kan i Danmark ske hos den som har haft vinning omedelbart genom den straffbara handlingen. Annan konfiskation kan ske hos den som är ansvarig för lagöverträdelserna eller hos den på vars vägnar den ansvarige har handlat. Särskilda rättigheter i egendom som förklaras förverkad faller bort endast efter förordnande av rätten. För ett sådant förordnande gäller samma regler som vid konfiskation av själva egendomen. Har överlåtelse skett av ett konfiskationsobjekt, vinning eller annan egendom, kan egendomen eller dess värde konfiskeras hos förvärvaren, om denne har känt till egendomens samband med den straffbara handlingen eller har visat grov oaktsamhet i detta avseende eller om överlåtelsen har skett genom gåva.

Angående preskription av förverkandetalan gäller enligt dansk lag, att konfiskationsansvaret i princip förfaller samtidigt med straffansvaret. Preskriptionstiden är dock aldrig kortare än fem år. För preskription av vinningsförverkande gäller en minsta tid av tio år. Beslut om ådömt förverkande preskriberas efter fem år i den mån verkställighet inte har skett. Den danska strafflagen ger därutöver möjlighet för rätten att i domen eller senare fastställa en frist intill tio år.

Enligt dansk rätt faller konfiskationsansvaret bort vid den ansvariges död. Detta gäller dock inte vinningskonfiskation. Verkställighet av beslut om förverkande kan i princip inte ske efter den dömdes död. På begäran av åklagaren kan dock rätten besluta att verkställighet skall kunna äga rum i vissa fall. Det skall då vara fråga om vinning som har förvärvats genom den straffbara handlingen.

I Danmark finns dessutom särskilda regler om förhållandet mellan skadeståndsanspråk och förverkande.

Enligt vad som har inhämtats kommer den *norska* förverkandelagstiftningen att utformas i huvudsaklig överensstämmelse med de danska reglerna på detta område.

Departementschefen

I 36 kap. brottsbalken meddelas vissa bestämmelser om särskilda rättsverkningar av brott, främst förverkande av egendom. Också i anslutning till straffbestämmelser utanför brottsbalken, inom specialstraffrätten, förekommer förverkanderegler. Vissa av brottsbalkens bestämmelser är tillämpliga endast vid brott enligt brottsbalken. Andra åter har direkt betydelse även för specialstraffrätten eller kan tillämpas analogt inom denna.

Förverkande av egendom på grund av brott eller vid befarad brottslighet fyller en viktig funktion inom straffrätten. Därigenom kan den brottslige fräntas den vinning som han har gjort genom brottet. Genom förverkande kan man också beröva honom brottsverktyg och brottsprodukter för att på så sätt minska faran för fortsatt brottslighet. Dessutom kan annan farlig egendom, som har varit föremål för brott, oskadliggöras genom förverkande. En sådan sanktion kan vidare vara ett användbart komplement till straff och andra brottspåföljder som medel att göra följderna av brottet mera kännbara i ekonomiskt hänseende.

Den nuvarande förverkandelagstiftningen har åtskilliga brister. Brottsbalkens regler, som i väsentliga delar överensstämmer med motsvarande bestämmelser i den tidigare gällande strafflagen, anses vara alltför komplicerade och ger ofta upphov till tolkningssvårigheter. Inom specialstraffrätten kännetecknas förverkandereglerna framför allt av brist på enhetlighet och konsekvens. Dessutom saknas regler i flera betydelsefulla avseenden.

Betänkande med förslag att avhjälpa bristerna i gällande lagstiftning har lagts fram år 1960 av en särskilt tillkallad utredningsman. Denne har gjort en ingående granskning av förverkandebestämmelserna både i den då gällande strafflagen och inom specialstraffrätten. På grundval av denna undersökning har utredningsmannen föreslagit, att strafflagsreglerna ändras i vissa avseenden och att flera generella specialstraffrättsliga förverkanderegler införs. Vidare har han angett allmänna riktlinjer för framtida specialstraffrättslig lagstiftning om förverkande. När betänkandet lades fram, hade förarbetena till brottsbalken fortskridit så långt att utredningsmannens synpunkter och förslag inte kunde beaktas i det sammanhanget.

Vid remissbehandlingen har utredningsförslaget fått ett övervägande positivt mottagande och i stort sett ansetts väl ägnat att läggas till grund för ändrad lagstiftning. Jag delar denna uppfattning. Utredningsmannens översikt över förverkandelagstiftningens regelsystem visar tydligt, att kritiken mot detta är befogad och att bestämmelserna på området bör reformeras. Utredningsmannens förslag avser visserligen ändringar i strafflagen, men eftersom dess regler i ämnet har förts över till brottsbalken praktiskt taget oförändrade i sak, har förslaget fortfarande aktualitet.

I likhet med utredningsmannen anser jag att man vid en reformering av

förverkandelagstiftningen i största möjliga utsträckning bör lösa de olika frågorna gemensamt för allmänstraffrätten och specialstraffrätten. En sådan lösning ligger också i linje med den utveckling som har ägt rum på detta lagstiftningsområde och som går från speciella regler mot mera allmänna bestämmelser. För strafflagsbrotten har generella regler funnits sedan år 1948. Även inom specialstraffrätten har en tydlig tendens till större enhetlighet framträtt. Gemensamma förverkandebestämmelser har sålunda under senare år skapats för vissa grupper av specialförfattningar. Därvid har strafflagens regler tjänat som mönster. Mera likformiga föreskrifter har också tillkommit genom att strafflagens och brottsbalkens regler har efterbildats vid ny- och omskrivning av enstaka författningar. Jag finner det angeläget att denna utveckling mot en mera enhetlig reglering nu fullföljs och markeras ytterligare.

Att ersätta samtliga specialregler med allmänna bestämmelser i brottsbalken eller med en särskild förverkandelag anser jag liksom utredningsmannen inte vara lämpligt. Förverkande används i så olika syften inom skilda specialstraffrättsliga sakområden, att sådana allmänna regler eller en sådan lag skulle bli alltför omfattande eller intetsägande, om de skulle täcka alla olika varianter. Specialförfattningarna bör därför även i fortsättningen innehålla regler om vilka former av förverkande som är tillämpliga. Vissa frågor, som är gemensamma för förverkandelagstiftningen, bör där-
emot kunna göras till föremål för en enhetlig reglering. Utredningsmannen har i denna del tvekat mellan att införa strafflagsregler, som ges allmän giltighet, och att sammanföra bestämmelserna i en särskild förverkandelag för specialstraffrätten. Jag föredrar det förra alternativet och förordar sålunda, att flera föreskrifter i brottsbalkens förverkandekapitel görs direkt tillämpliga inom specialstraffrätten.

Ett annat viktigt riktmärke för reformeringen av brottsbalkens förverkanderegler bör vara att de skall kunna hättre än f. n. tjäna som förebild för ny lagstiftning inom specialstraffrätten i den mån de inte blir direkt tillämpliga. De bör därför få en modernare och enklare utformning.

Förverkandelagstiftningen har på senare tid även varit föremål för nordiskt samarbete. Nordiska straffrättskommittén, som har haft i uppdrag att behandla frågan om enhetlig nordisk lagstiftning på området, har redovisat sina överväganden i betänkanden åren 1963 och 1966. Kommittén har uppnått enighet i väsentliga avseenden. De principer som kommittén därvid anslutit sig till stämmer i huvudsak med de synpunkter som anförs i utredningsmannens förslag. Kommitténs uppfattning om förverkandelagstiftningens utformning har lagts till grund för ny dansk lagstiftning. I Norge är frågan om ändrade förverkanderegler f. n. under övervägande i straffelovrådet. Också där torde kommitténs uttalanden följas. Med hänsyn härtill finner jag det angeläget att även de svenska reglerna om förverkande ändras så att de såvitt möjligt ansluter till kommitténs uttalanden. Så stor

likformighet som möjligt inom Norden är av betydelse för det nordiska verkställighetssamarbetet. Lagen den 22 maj 1963 (nr 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m. omfattar nämligen — förutom verkställighet av bötes- och fängelsedomar samt överflyttning av övervakning av villkorligt dömda och villkorligt frigivna — verkställighet av domar genom vilka egendom har förklarats förverkad. Det praktiska samarbetet mellan länderna underlättas givetvis om enhetliga nordiska bestämmelser om förverkande skapas i största möjliga utsträckning. Reglerna om villkorlig frigivning har tidigare ändrats i samma syfte (prop. 1965: 159). Som jag framhöll i det sammanhanget är det angeläget att fortsätta strävandena efter mera enhetliga regler på det område som berörs av samarbetslagstiftningen. De ändringar som nu föreslås i vår förverkandelagstiftning utgör ett led i dessa strävanden.

Allmänstraffrättsliga förverkanderegler

Den första paragrafen i brottsbalkens kapitel om förverkande av egendom m. m. innehåller bestämmelser om förverkande av muta samt av förlag och vederlag, som är avsett för främjande av brott, samt av annat dylikt, vars lämnande eller mottagande utgör brott enligt brottsbalken. I paragrafen finns också regler om förverkande av vinning som någon i andra fall har haft av brott som avses i brottsbalken.

Utredningsmannen har övervägt en ändring av lagrummet så att det skulle komma att avse ett rent vinningsförverkande men har slutligen avvisat en sådan ändring under hänvisning till att den inte skulle få någon praktisk betydelse. Han har sålunda stannat för att behålla lagrummet oförändrat i fråga om vad som anges som föremål för förverkande.

Under remissbehandlingen har hovrätten för Västra Sverige anfört, att tolkningen av bestämmelsen skulle underlättas, om den innefattade i princip endast vinningsförverkande. Nordiska straffrättskommittén har likaså uttalat sig för en sådan konstruktion, en rekommendation som har följts i den nya danska förverkandelagstiftningen.

Starka skäl talar enligt min mening även för en ändring av den svenska bestämmelsen i sådan riktning. Utom att ändringen innebär en förenkling erhålls också större enhetlighet på det nordiska planet. En allmänt formulerad bestämmelse om förverkande av vinning blir dessutom lättare att använda som förebild för specialstraffrätten. Jag föreslår därför att bestämmelsen i 36 kap. 1 § om förverkande av muta o. d. ändras till att avse ett rent vinningsförverkande. Vill man ge paragrafen en sådan innebörd, behöver man inte som förverkandebjekt särskilt ange muta, som har tagits emot, och inte heller mottaget vederlag som är avsett för främjande av brott. Båda dessa former av otillbörlig belöning täcks av begreppet vinning. Med förlag är däremot förhållandet ett annat. Pengar eller egendom, som har

lämnats för bestridande av utgifter som är förbundna med förövande av brott, kan knappast betecknas som vinning hos den som har tagit emot förlaget. Som förverkandeobjekt bör därför särskilt nämnas förlag för brott, när mottagande av förlaget utgör brott enligt brottsbalken.

En ändring av förverkanderegeln i enlighet med vad jag nu har angett innebär en viss inskränkning av paragrafens nuvarande tillämpningsområde. Bestämmelsen i första stycket gör det nämligen för närvarande möjligt att i vissa fall förverka muta, förlag, vederlag o. d. utan att vinning har uppkommit. Förverkande kan sålunda ske så snart muta eller annan sådan otillbörlig förmån har lämnats men inte tagits emot, om lämnandet utgör brott enligt brottsbalken. Så är fallet beträffande muta vid bestickning enligt 17 kap. 7 § och vid otillbörligt verkande vid röstning enligt 17 kap. 8 § första stycket. Att lämna förlag eller vederlag för brott är vidare enligt 23 kap. 2 § kriminaliserat som förberedelse till brottet, om detta enligt särskild bestämmelse är straffbart på förberedelsestadiet. Den inskränkning i tillämpningsområdet som följer av den nu föreslagna ändringen och som innebär, att muta och annan sådan otillbörlig förmån som väl lämnats men inte tagits emot i fortsättningen inte kommer att kunna förklaras förverkad, torde knappast få någon praktisk betydelse. Den torde därför inte heller i nämnvärd mån inverka på förverkandesanktionens effektivitet. De skäl jag har anfört för ändringen torde i allt fall väga tyngre än de betänkligheter som möjligen kan anföras mot denna begränsning av tillämpningsområdet.

Enligt gällande rätt kan förverkandeförklaring inte avse sådan vinning av brott som motsvaras av skada för enskild. Därmed är således förverkande uteslutet i fråga om sådan vinning som görs genom förmögenhetsbrott. Frågan om förhållandet mellan vinningsförverkande och skadestånd har inte behandlats av utredningsmannen. Ett par remissinstanser har däremot tagit upp frågan och föreslagit, att den omständigheten att målsägande anspråk kan framställas inte bör hindra vinningsförverkande. Frågan har diskuterats inom den nordiska straffrättskommittén. Från dansk, finsk och norsk sida har därvid förordats en reglering som i vissa delar skiljer sig från gällande svenska bestämmelser och som inte har biträtts på svensk sida. Inom kommittén var man ense så långt att förverkande inte skulle ske, om den skadelidande hade blivit gottgjord före rättegången eller framställde sitt anspråk i denna. Åsikterna var däremot delade beträffande de fall då den skadelidande inte hade framfört sitt skadeståndskrav före eller i rättegången eller då han uttryckligen hade avstått från sitt krav eller då han var okänd. Enligt den danska uppfattningen, som delades av representanterna från Finland och Norge, skulle vinningsförverkande kunna ådömas i sådana situationer. För att en målsägande, som framställde sitt anspråk senare, inte skulle bli ekonomiskt lidande av att vinningen av brottet redan hade förklarats förverkad, ansågs att den förverkade egen-

domen skulle få användas för att gottgöra målsägande den skada han har lidit. På svensk sida vidhölls den i Sverige gällande regeln, att vinning av brott inte kan förklaras förverkad om den motsvaras av skada för enskild, oavsett om ersättningskrav har framställts eller ej. Inom kommittén ansåg man inte att skillnaden i rättssystemen på detta område hade någon större praktisk betydelse. I de fall när den skadelidande inte hade framställt anspråk på ersättning, torde det nämligen sällan finnas några tillgångar att dra in genom förverkande. Den reglering som inom kommittén förordades av de övriga nordiska länderna har numera införts i den danska förverkan-
delagstiftningen.

Som nordiska straffrättskommittén har framhållit torde de inom kommittén diskuterade systemen i praktiken leda till i stort sett samma resultat. Den nuvarande svenska ordningen med förbud mot vinningsförverkande, när målsägandanspråk har framställts eller kan framställas, gäller sedan år 1948 och har enligt vad jag har mig bekant inte medfört några otillfredsställande konsekvenser. Jag anser det f. n. inte finnas skäl att frångå gällande ordning.

I fråga om muta och annan sådan otillbörlig förmån har utredningsmannen vidare föreslagit den ändringen att domstolen får möjlighet att tillgripa värdeförverkande som alternativ till sakförverkande. Enligt förslaget skall sålunda egendomens värde kunna förklaras förverkat, även om själva egendomen finns i behåll. Remissinstanserna har genomgående tillstyrkt detta förslag. Detta har också enligt min mening stora fördelar. Som utredningsmannen har framhållit, medför villkoret att egendom inte längre finns i behåll vissa kriminalpolitiskt omotiverade konsekvenser. En ändring enligt förslaget medför den fördelen att förverkandesanktionen kan riktas mot flera personer samtidigt och inte bara mot den hos vilken egendomen finns i behåll. Vidare slipper man ibland omfattande utredningar om förverkandeföremålet finns i behåll och svåra tolkningsfrågor om föremålet skall anses vara i behåll. Inom nordiska straffrättskommittén har också rätt enighet om att värdeförverkande bör vara alternativt och inte subsidiärt i förhållande till sakförverkande. Flera skäl talar således för utredningsmannens uppfattning. I likhet med remissinstanserna biträder jag denna. I tillämpningen bör dock i allmänhet när egendomen finns i behåll denna och inte värdet förklaras förverkat. Om förverkande av muta o. d. ändras till ett rent vinningsförverkande, kommer vinning att betyda dels den ursprungliga vinningen, dvs. själva föremålet, dels egendomens värde. Principen om alternativt värdeförverkande behöver därför anges uttryckligen endast beträffande förslag. Till frågan om värdeförverkande vid konfiskation av hjälpmedel och brottsprodukter återkommer jag senare.

Det har inte satts i fråga annat än att förverkande enligt 1 § även i fortsättningen bör vara fakultativt. Jag återkommer senare till frågan hur detta bör komma till uttryck i lagtexten.

Enligt 36 kap. 2 § i dess gällande lydelse kan hjälpmedel och brottsprodukter förverkas inte bara när det är påkallat till förebyggande av brott utan också när andra särskilda skäl föreligger. Utredningsmannen har föreslagit, att det senare ledet skall slopas som grund för förverkande. Under remissbehandlingen har förslaget i denna del fått ett negativt mottagande. De flesta av de remissinstanser som har yttrat sig på denna punkt har ansett, att gällande rätt bör behållas. När bestämmelsen om förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter infördes, angavs att grunden »särskilda skäl» var avsedd för sådana fall då det skulle vara stötande om den brottslige fick behålla hjälpmedel som han hade använt vid brottet trots att han hade blivit fälld. I likhet med de flesta remissinstanserna anser jag detta skäl fortfarande äga giltighet. En ytterligare anledning att behålla »särskilda skäl» som grund för förverkande är att en sådan bestämmelse står i överensstämmelse med motsvarande danska regel. Mot grunden »särskilda skäl» har utredningsmannen vidare anmärkt, att den är för vagt formulerad och därför inte tillfredsställande ur rättssäkerhetssynpunkt. Jag kan inte finna att rättstillämpningen har gett belägg för detta påstående. Det torde inte vara möjligt att finna en mera preciserad formulering utan att göra lagtexten onödigt komplicerad. Jag föreslår därför att regeln behålls oförändrad. Jag vill dock samtidigt betona, att huvudsyftet med förverkande enligt 2 § bör liksom tidigare vara att förebygga fortsatt brottslighet.

Enligt utredningsförslaget bör bestämmelsen om subsidiärt värdeförverkande slopas när det gäller brottsverktyg och brottsprodukter. Utredningsmannen har menat, att förverkande i dessa fall helt bör inriktas på att konfiskera ett bestämt föremål på grund av dess egenskaper. Användningsområdet för en regel om värdeförverkande har ansetts begränsat. Remissopinionen är ganska splittrad i denna fråga. För egen del anser jag inte att övertygande skäl har anförts för att slopa bestämmelsen. Om man, som jag tidigare har föreslagit, behåller regeln om särskilda skäl, är det naturligt att bestämmelsen även i fortsättningen innefattar möjlighet till värdeförverkande. Bestämmelsen bör dock ändras så, att värdeförverkande — liksom vid förverkande av vinning och förlag — blir alternativt i stället för subsidiärt i förhållande till sakförverkande. Principen att sakförverkande skall tillgripas i första hand bör gälla även här. Vad jag nu har föreslagit är helt i linje med nordiska straffrättskommitténs intentioner och den nya danska förverkandelagstiftningen.

Utredningsmannen har tagit upp frågan, om bestämmelsen i 36 kap. 2 § om förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter skulle kunna utvidgas till att generellt omfatta föremål varmed någon har tagit sådan befattning som är straffbelagd. Han har dock avvisat en sådan ändring under hänvisning till att konsekvenserna av en så vittgående regel skulle vara svåra att överblicka. Utredningsmannen har inte gjort

någon mera ingående undersökning av problemet och frågan har inte heller berörts under remissbehandlingen.

Åtskilliga fördelar skulle enligt min mening stå att vinna med en sådan utvidgning. Man får framför allt en klar regel om förverkande vid sådant brott som består just i användandet av ett visst föremål. F. n. är det tveksamt om sådan egendom kan förklaras förverkad med stöd av 36 kap. 2 §. Enligt paragrafens ordalydelse är det — förutom brottsprodukter — nämligen endast hjälpmedel vid brott som kan förklaras förverkat. Det är därför oklart om t. ex. sådan skrift eller bild som sårar tukt och sedlighet och som har spritts i strid med 16 kap. 11 § brottsbalken faller in under paragrafen. Detsamma gäller vid brottet förledande av ungdom enligt 16 kap. 12 § i fråga om sådan skrift eller bild som sprids och som kan medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran. Det är också oklart om utrustning, med vilken någon har tagit sådan befattning som innebär olovlig kårverksamhet enligt 18 kap. 4 §, kan hänföras till hjälpmedel vid brott. Vidare är det tveksamt om t. ex. en uniform, som någon bär obehörigen så att han gör sig skyldig till föregivande av allmän ställning enligt 17 kap. 15 §, kan föras in under begreppet hjälpmedel. I samtliga dessa fall, vilka i olika sammanhang föranlett tveksamhet inom doktrinen, skulle en utvidgning av bestämmelsen skapa klarhet om att förverkande kan ske av den egendom som har varit föremål för brott. Detsamma gäller hjälpmedel vid brottslig förberedelse. Den särskilda regeln härom i 2 § skulle kunna utgå vid en sådan utvidgning.

Eftersom en sådan regel, liksom nuvarande 2 §, skulle gälla endast förverkande vid brott enligt brottsbalken, saknas anledning att befara att bestämmelsen skulle få en alltför vidsträckt tillämpning. Dessutom skulle dess användning — liksom vid förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter — begränsas av kravet på att förverkande skall vara påkallat till förebyggande av brott eller på att andra särskilda skäl skall föreligga. Förverkandets fakultativa karaktär skulle vidare göra det möjligt att begränsa tillämpningen av sanktionen till sådana fall då det synes angeläget att ingripa med förverkande.

En utvidgning av regeln enligt vad jag nu har anfört skulle också göra 2 § bättre lämpad som förebild för specialstraffrätten. Utanför brottsbalken är det nämligen oftast fråga om förverkande av just sådana föremål vars användande utgör brott. I vissa fall kan det visserligen vara lämpligare att uttryckligen ange vilken egendom som kan förklaras förverkad, men en generell bestämmelse skulle bli användbar i åtskilliga sammanhang. En bestämmelse motsvarande den nu berörda finns redan i den danska förverkandelagstiftningen och torde komma att införas i den norska lagstiftningen.

På grund av det anförda föreslår jag, att 36 kap. 2 § ändras till att omfatta — förutom hjälpmedel vid brott och brottsprodukter — egendom som på annat sätt har varit föremål för brott som avses i brottsbalken.

Gällande bestämmelse om förverkande av föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och övriga omständigheter kan befaras komma till brottslig användning — s. k. utpräglade brottsverktyg — skiljer sig på ett markant sätt från övriga förverkanderegler. Enligt denna bestämmelse kan nämligen förverkande ske oberoende av om brott har begåtts. Regeln är dessutom tillämplig även utanför brottsbalkens område. Bestämmelsen har sin plats i 36 kap. 3 §. Den följer således efter bestämmelserna i 1 och 2 §§ om förverkande av muta m. m. och av hjälpmedel vid brott och brottsprodukter, vilka bestämmelser gäller enbart förverkande på grund av brott och vidare är begränsade till brott enligt brottsbalken. Utredningsmannen har ansett att föreskriften om förverkande av utpräglat farliga brottsverktyg inte bör vara subsidiär till bestämmelsen i 2 § om förverkande av hjälpmedel vid brott och brottsprodukter. Han har därför föreslagit, att ordningsföljden mellan dessa båda bestämmelser — vilka båda förut fanns intagna i 2 kap. 17 § strafflagen — kastas om, så att bestämmelsen om förverkande av utpräglat farliga brottsverktyg kommer först. Denna är nämligen enligt hans uppfattning den centrala föreskriften om indragning av farlig egendom. Ett par remissinstanser har gett uttryck åt samma uppfattning. Med hänsyn till de avvikelser som utmärker nu ifrågavarande bestämmelse i 3 § i förhållande till både den i 1 § och den i 2 § anser jag inte, att utredningsmannens förslag innebär någon förbättring i systematiskt hänseende. Jag förordar därför att nuvarande ordning mellan bestämmelserna behålls. Det i några remissyttranden framförda önskemålet, att bestämmelsen skall föras till en särskild paragraf, har redan tillgodosetts vid brottsbalkens införande.

Utredningsmannen har föreslagit att exemplifieringen av farliga brottsverktyg slopas. Detta förslag bör följas. Med denna justering avses inte någon ändring i sak.

För att ange att förverkande är fakultativt används i brottsbalken, liksom tidigare i strafflagen, flera olika uttryckssätt. Utredningsmannen har föreslagit en förenkling på denna punkt. Han förordar som gemensam formulering uttrycket »må ådömas» och, som en strängare variant, uttrycket »skall, om det ej är uppenbart obilligt, förklaras förverkat». Någon saklig ändring i förhållande till gällande rätt avses inte. Liksom f. n. bör alltså förverkande vara regeln. Remissinstanserna har riktat relativt stark kritik mot det föreslagna mildare uttrycket »må». I synnerhet vid förverkande av muta och annan vinning befaras förslaget medföra en inte önskad betydelseförskjutning. I fråga om förverkande av brottsverktyg och brottsprodukter har remissinstanserna däremot inte gjort några invändningar.

I likhet med utredningsmannen anser jag att en förenkling i uttrycks sättet bör eftersträvas när det gäller att utmärka förverkandepåföljdens fakultativa karaktär. Därigenom vinnns — förutom en rent språklig förbättring — att brottsbalksreglerna blir bättre lämpade som förebilder för spe-

cialstraffrätten. I fråga om förverkande av vinning kan möjligen, som vissa remissinstanser har framhållit, uttrycket »må» befaras medföra en försvagning av presumptionen för förverkande. För dessa fall föreslår jag därför en regel av innehåll att förverkande skall ske, om det inte är uppenbart obilligt. När det gäller förverkande av hjälpmedel enligt 2 § bör det dock vara tillräckligt att i enlighet med utredningsförslaget markera förverkandets fakultativa karaktär med uttrycket »må förklaras förverkat».

I fråga om vem förverkande får riktas mot har utredningsmannen föreslagit, att en särskild bestämmelse införs i vilken de subjekt uppräknas hos vilka förverkande får ske. Utredningsförslaget innebär inte några större sakliga ändringar i förhållande till gällande rätt. Remissinstanserna har överlag gillat förslaget. Också jag finner det välmotiverat med en sådan bestämmelse och föreslår att den tas in som 4 § i 36 kap. Med en sådan regel kan nuvarande bestämmelser i 1 och 2 §§ om skydd för godtroende förvärvare och om begränsning i fråga om subjektet för förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter slopas.

Den särskilda bestämmelsen bör omfatta de subjekt som har räknats upp i utredningsmannens förslag. Som jag strax kommer att beröra närmare anser jag att i bestämmelsen bör dessutom anges vissa subjekt som inte särskilt nämns i förslaget. Bland de subjekt mot vilka förverkande får riktas kan urskiljas två grupper, nämligen dels sådana som har haft befattning med egendomen vid brottstillfället och dels sådana som har förvärvat egendomen efter brottet.

Till den förra gruppen hör gärningsmannen och annan medverkande, den i vars ställe någon av dessa var och den som har fått vinning genom brottet. I fråga om den som har företrätts av gärningsmannen eller annan medverkande har advokatsamfundet ifrågasatt, om han bör tas med bland dem som kan ådömas förverkande. Samfundet har i anslutning härtill anfört flera exempel på fall, i vilka en sådan regel skulle leda till stötande resultat. Bl. a. har nämnts förverkande av brottsverktyg, som tillhör gärningsmannens omyndiga barn, och förverkande i repressivt syfte hos omyndig eller dödsbo på grund av förmyndares resp. boutredningsmans brottsliga handlande. Enligt min mening torde de skäl som i dessa och andra liknande fall kan tala mot förverkande i tillräcklig omfattning kunna beaktas inom ramen för förverkandets fakultativa karaktär. Däri torde ligga tillräcklig garanti för att tredje man skall vara skyddad mot oskäligt förverkande på grund av ställföreträdarens brottslighet.

Till den andra gruppen av förverkandesubjekt har utredningsmannen räknat den som har förvärvat egendomen efter brottet och därvid haft vetenskap om eller skäligen anledning till antagande om egendomens samband med den brottsliga gärningen. Genom en sådan regel skulle godtroende förvärvare skyddas.

Även jag anser att den som efter överlåtelse har förvärvat egendom i prin-

cip bör vara skyddad mot förverkande, såvida han ej därvid har haft vetskap om sambandet mellan egendomen och brottet eller haft skälig anledning antaga sådant samband.

När det gäller förvärv genom gåva kan dock finnas skäl att gå längre. Den nordiska straffrättskommittén har enhälligt gett uttryck åt den uppfattningen att förverkande bör kunna riktas mot gåvotagare oberoende av god tro. För egen del vill jag framhålla att det kan förekomma fall då man bör kunna tillgripa förverkande mot gåvotagare även om han har varit i god tro. Det gäller t. ex. gåva till make eller barn. Eftersom egendomen vid gåva har mottagits utan motprestation, framstår förverkande i sådana fall ofta som mindre betänkligt. Jag ansluter mig därför till kommitténs mening.

Enligt gällande rätt hindrar ej heller förvärv genom dödsfall förverkande. Detta följer av 36 kap. 9 § första stycket, som innehåller en preskriptionsregel för förverkande, när påföljd inte längre kan ådömas på grund av den brottsliges död. Den som har förvärvat egendom på grund av arv eller genom testamente är således inte skyddad mot förverkande av egendomen. Detsamma torde gälla den som på grund av giftorätt har förvärvat egendom vid bodelning i anledning av makes död. Som jag strax skall beröra närmare förordar jag inte någon ändring i principen att förverkande kan ske även efter den brottsliges död. De som har förvärvat egendomen på grund av sådana familjerättsliga fång som jag nu har nämnt bör — liksom gåvotagare — anges i 4 §. Vad som gäller om den som har förvärvat egendom på grund av giftorätt i anledning av dödsfall bör gälla också vid andra giftorättsförvärv.

Förverkande kan ske samtidigt hos flera av de subjekt som anges i bestämmelsen. Detta överensstämmer med gällande rätt. Möjligheten till förverkande hos flera samtidigt får särskild betydelse, om värdeförverkande i enlighet med vad jag förut förordat införs som alternativ till sakförverkande. Liksom f. n. bör dock egendomens värde utgöra den yttersta gräns intill vilken förverkande kan ske. Dubbelkonfiskation bör således vara utesluten. Utredningsmannen har menat, att värdeförverkande som har ådömts flera personer liksom f. n. bör åvila dessa solidariskt och att detta kan gälla utan särskild föreskrift. Jag vill i likhet med hovrätten för Västra Sverige ifrågasätta om inte utredningsmannens uttalande om gällande rätt är alltför kategoriskt. Som hovrätten har anfört står en motsatt princip i bättre överensstämmelse med syftet bakom förverkande. Solidariskt förverkande står inte heller väl samman med den här förut förordade principen om vinningskonfiskation. Vinning bör nämligen räknas särskilt för var och en som drabbas av förverkande. I vissa andra fall kan dock solidariskt förverkande vara motiverat. Huvudregeln torde dock bli att förverkande inte ådöms solidariskt. Jag anser det inte nödvändigt att denna princip kommer till uttryck i lagtexten.

Utredningsmannens förslag i denna del innehåller inte någon begräns-

ning till uppsåtliga brott. Detta innebär i förhållande till gällande rätt en utvidgning i fråga om förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter. Sådant förverkande kan nu ske endast om ägaren eller någon som var i hans ställe uppsåtligen har förövat gärningen. Bakom utredningsmannens förslag, att förverkande av hjälpmedel o. d. skall kunna ådömas även vid oaktsamhetsbrott, ligger tanken, att bestämmelsen om vilka subjekt som kan drabbas av förverkande bör gälla också inom specialstraffrätten, där en sådan regel får särskild betydelse. Remissinstanserna har inte haft något att invända mot detta förslag. Jag ansluter mig därtill och vill, som jag senare kommer att beröra närmare, föreslå att bestämmelsen görs direkt tillämplig även inom specialstraffrätten. Jag är ense med utredningsmannen om att den föreslagna utvidgningen till oaktsamhetsbrott i praktiken kan väntas komma till ringa användning, särskilt som det för förverkande av hjälpmedel i princip krävs att det skall vara påkallat till förebyggande av brott. Den föreslagna utvidgningen av tillämpningsområdet innebär självfallet inte någon ändring i nu gällande regel, att förverkande inte kan ske hos den som av oaktsamhet begår en gärning som är straffbar endast som uppsåtlig.

Förverkande på grund av brott bör inte få drabba ägare som står helt främmande för brottet. För tydlighets skull bör därför en särskild bestämmelse införas till skydd för utomstående ägare. En sådan begränsning gäller f. n. beträffande hjälpmedel och brottsprodukter. Den bör gälla all egendom som blir föremål för förverkande.

En fråga som har nära samband med den nu behandlade är den om skyddet för begränsad sakrätt i egendom som förklaras förverkad. Den nuvarande ordningen med en regel för panträtter i fartyg och luftfartyg och en annan för övriga begränsade sakrätter skapar oklarhet och tolkningssvårigheter. Utredningsmannen har föreslagit en enhetlig reglering enligt vilken begränsade sakrätter skall bestå, om inte domstolen förordnar annorlunda. Detta förslag har fått ett övervägande positivt mottagande under remissbehandlingen. Jag anser också, att det saknas anledning att behandla begränsade sakrätter olika, och vill ansluta mig till den föreslagna regleringen som får anses vara den mest tillfredsställande från rättssäkerhetssynpunkt. En sådan ordning innebär, att förordnande att begränsad sakrätt skall upphöra kan ges endast i enlighet med de regler som gäller för förverkande av själva egendomen. Den föreslagna ordningen kräver vissa ändringar i luftfartslagen, lagen om straff för varusmuggling och lagen om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet. Till dessa ändringar återkommer jag senare.

I reglerna om preskription av förverkandedetalan har utredningsmannen föreslagit väsentliga ändringar, som har blivit livligt diskuterade under remissbehandlingen. Enligt utredningsförslaget bör förverkandedetalan i princip preskriberas samtidigt med åtal för brottet. Så sker i viss utsträckning enligt gällande rätt men endast i de fall då preskriptionstiden

för åtalet uppgår till tio år eller mera. Vid de brott som har kortare preskriptionstid för åtal — två eller fem år — gäller för förverkandetalan en särskild preskriptionstid om tio år. Den tvååriga preskriptionstiden för åtal gäller när inte svårare straff än fängelse i ett år kan följa på brottet och femårstiden gäller när det svåraste straffet är högre men inte över fängelse i två år. Den nuvarande regleringen innebär således, att preskriptionstiden för åtal och förverkandetalan sammanfaller endast vid grövre brottslighet. Utredningsmannen har föreslagit, att den av honom förordade preskriptionsregeln för förverkande skall gälla även inom specialstraffrätten. Inom denna är enbart bötesstraff en vanlig påföljd och när fängelse förekommer överstiger maximistraffet vanligen inte fängelse i ett år. För grov brottslighet brukar det svåraste straffet uppgå till fängelse i högst två år. Den av utredningsmannen föreslagna regeln får således sin största betydelse inom specialstraffrätten.

Utredningsmannens förslag är tilltalande från kriminalpolitisk synpunkt. Förverkande betraktas ofta, särskilt av den som drabbas därav, som en del av bestraffningen för brottet. Det kan då synas rimligt att hotet om en sådan sanktion inte kvarstår längre tid än hotet om åtal för brottet. Tungt vägande remisskritik har emellertid framförts mot denna del av förslaget. Åtskilliga remissinstanser har funnit det stötande att en person, som har begått brott för vilket åtal preskriberas redan efter två år, skall kunna behålla kanske en större förmögenhet genom att hålla sig undan under denna relativt korta tid. Det betonas särskilt att hänsyn måste tas till att den föreslagna regeln skall gälla även inom specialstraffrätten. Inom denna är straffmaxima ofta låga och preskriptionstiden för åtal följaktligen kort, medan de värden som bör konfiskeras kan vara av betydande storleksordning. I vissa remissvar framhålls också, att det ofta händer att brottet inte upptäcks inom en tvåårsperiod. De invändningar som sålunda har framförts under remissbehandlingen måste enligt min mening beaktas. Den kortaste preskriptionstiden för åtal, två år, förefaller helt otillräcklig med hänsyn till att det även vid brott med lågt straffmaximum ofta kan vara fråga om förverkande av stora förmögenhetsvärden. Den nuvarande tioårsregeln måste å andra sidan anses för sträng med tanke på de lindrigare fallen. Enligt min uppfattning får en femårig preskriptionstid för förverkande anses lämplig för de fall då åtalspreskription inträffar efter högst fem år. En sådan regel synes tillfredsställande både från kriminalpolitisk synpunkt och med hänsyn till kravet på en effektiv förverkandesanktion. Den föreslagna lösningen stämmer också bättre överens med uppfattningen i övriga nordiska länder sådan den har kommit till uttryck i nordiska straffrättskommitténs betänkanden och den danska förverkandelagstiftningen. Den föreslagna ändringen berör inte förverkande av s. k. utpräglade brottsverktyg. Sådant förverkande kan ju ske oberoende av om något brott har begåtts och bör därför inte heller vara underkastat preskription.

Kravet i 9 § första stycket, att talan om förverkande får väckas bara om

det är påkallat från allmän synpunkt i sådant fall då åtalspreskription har inträtt, bör behållas.

Frågan om preskriptionsregelns tillämpning inom specialstraffrätten vill jag återkomma till i samband med behandlingen av de specialstraffrättsliga reglerna.

Möjligheten att förklara egendom förverkad på grund av brott kan enligt nuvarande ordning (9 §) falla bort även till följd av att den brottslige dör, innan han har dömts för det brott som kan medföra förverkande. Samma tioårsregel som vid åtalspreskription är då tillämplig. Förverkande kan alltså ådömas även efter den brottsliges död, men endast om stämning har delgetts inom tio år från det brottet begicks. Utredningsmannen vill även i detta avseende genomföra principen att förverkande inte skall kunna användas, när straff eller annan påföljd för brottet är utesluten. Han har därför föreslagit att förverkandetalan i princip inte skall få väckas efter den brottsliges död. I denna del har utredningsförslaget fått ett övervägande negativt mottagande under remissbehandlingen, även av sådana remissinstanser som har godtagit förslaget om verkan av åtalspreskription. Man finner det stötande och olämpligt att förverkande inte kan ådömas efter gärningsmannens död. Därvid framhålls som särskilt otillfredsställande, att den brottsliges dödsbo eller någon som har beretts vinning genom brottet får behålla vinningen. En remissinstans har också påpekat det olämpliga i att den föreslagna regeln skall medföra att den som har förvärvat egendom i ond tro inte kan drabbas av förverkande. I dansk förverkandelagstiftning har den principen införts att konfiskationsansvar faller bort vid gärningsmannens död men undantag har samtidigt gjorts för vinningskonfiskation under motivering att det skulle vara stötande om vinning av brott skulle tillfalla den dödes arvingar. De kritiska synpunkter som har kommit till uttryck under remissbehandlingen synes böra beaktas. Den nuvarande principen, att förverkande skall vara möjligt även sedan den brottslige har avlidit, bör behållas. Möjligheten bör givetvis inte vara till tiden obegränsad. Jag vill föreslå en femårsregel här på samma sätt som vid preskription av förverkandetalan i anslutning till åtalspreskription. Femårstiden bör även här gälla oavsett föremålet för förverkande. Den nuvarande särskilda åklagarprövningen bör stå kvar. Därigenom får åklagaren möjlighet att underlåta att föra talan om förverkande t. ex. när en sådan rättsverkan skulle vara obillig i det enskilda fallet.

En regel om preskription av ådömt förverkande infördes först med brottsbalken, där den intagits i 36 kap. 10 §, efter förslag av strafflagberedningen. Dess förslag förelåg, när utredningsmannen hade att ta ställning till problemet. Han har därför utgått från detta förslag men i stället för en tioårig preskriptionstid förordat en preskriptionstid av fem år. Utredningsmannen har emellertid även gett uttryck åt vissa sympatier för gällande ordning. Han har därvid framhållit, att en kort preskriptionstid inte

enbart är till fördel för den dömde. Denna synpunkt har betonats ytterligare i några remissvar. Det skäl som främst åberopats för den nuvarande tioåriga preskriptionstiden är att en kortare tid skulle utgöra ett allvarligt hinder mot effektiv indrivning. En sådan längre preskriptionstid har ansetts nödvändig med hänsyn till att man här — till skillnad från vad som gäller vid verkställighet av bötesstraff — saknar möjlighet att använda införselinstitutet och inte heller har tillgång till hotet om förvandlingsstraff. De remissinstanser som föredragit en kortare preskriptionstid har som en fördel framhållit, att den dömde därvid inte blir utsatt för hotet om verkställighet under alltför lång tid. Dessutom har bl. a. riksrevisionsverket ansett det vara fördelaktigt från praktisk synpunkt om ärendena rörande verkställighet av förverkande kunde avslutas inom kortare tid än tio år.

Vid bedömningen av vilken preskriptionstid som är lämpligast i fråga om verkställighet av beslut om förverkande måste man liksom vid preskription av förverkandetalan väga hänsynen till den dömde mot kravet på sanktionens effektivitet. Det förefaller mig, mot bakgrund av de synpunkter som har kommit fram under remissbehandlingen, inte tillräckligt motiverat att förkorta den nuvarande preskriptionstiden. I det fall då förverkandebeslutet gäller stora belopp torde det också kunna vara förmånligare för den dömde att preskriptionstiden är längre, eftersom indrivningsmyndigheten annars kan tvingas att försätta honom i konkurs. Skilda regler för t. ex. vinningsförverkande och annat förverkande kan inte anses ändamålsenligt. Jag föreslår därför inte någon ändring av preskriptionstidens längd vid ådömt förverkande. Som jag senare kommer att beröra närmare anser jag däremot tiden nu vara mogen att göra denna preskriptionsregel direkt tillämplig inom specialstraffrätten.

Inom specialstraffrätten finns vissa *obligatoriska förverkanderegler*. Till undvikande av orimliga följder av dessa har utredningsmannen föreslagit en generell bestämmelse som gör det möjligt att begränsa användningen av obligatoriskt förverkande inom specialstraffrätten. En sådan regel har särskilt rekommenderats under remissbehandlingen. Också jag finner det angeläget att förverkandelagstiftningen kompletteras med en allmän föreskrift av detta slag. Jag förordar därför att det bland de allmänstraffrättsliga reglerna i brottsbalken som en ny 11 § tas in en särskild bestämmelse, som ger domstolarna möjlighet att underlåta förverkande när detta skulle vara uppenbart obilligt.

En fråga som visserligen är av mera teknisk natur men som har väsentlig praktisk betydelse, särskilt inom specialstraffrätten, är den om man i varje förverkandebestämmelse skall behöva upprepa till vem förverkandet skall ske. Som jag tidigare har nämnt tillfaller nu förverkad egendom så gott som uteslutande kronan. Bland undantagen kan nämnas jaktförfattningarna. Att förverkande sker *till kronan* anges uttryckligen i 36 kap. 1 och 2 §§. Detsamma gäller inom specialstraffrätten. I likhet med utrednings-

mannen anser jag att huvudregeln, nämligen att förverkad egendom tillfaller kronan, skall föras till en särskild bestämmelse. Jag föreslår att den tas in i en ny paragraf, 12 §. Frågan om regelns tillämpning inom specialstraffrätten vill jag strax återkomma till.

Liksom utredningsmannen anser jag, att det inte föreligger tillräckliga skäl att införa någon särskild bestämmelse om verkställighetspreskription vid dödsfall.

Specialstraffrättsliga förverkanderegler

Inom specialstraffrätten saknas i allmänhet generella bestämmelser om förverkande. Författningarna inom detta område måste därför i stor utsträckning belastas med utförliga regler i ämnet. Brottsbalken reglerar vissa frågor som är gemensamma för hela förverkandelagstiftningen och det är naturligt att dess bestämmelser blir direkt tillämpliga även inom specialstraffrätten. I det föregående har jag också föreslagit en sådan utvidgning av tillämpningen av brottsbalkens förverkanderegler.

Vissa av dessa bestämmelser är redan nu direkt tillämpliga inom specialstraffrätten. Hit hör reglerna i 3 § om förverkande av s. k. utpräglade brottsverktyg och i 6—8 §§ om bl. a. verkan av olika påföljder och om förverkande hos den som ej fyllt femton år eller lider av sinnessjukdom etc. Utredningsmannen anser att också reglerna om vem förverkande får riktas mot och om skydd för sakrättshavare (nu 4 §), om åtgärder till förebyggande av missbruk (nu 5 §) samt om preskription och verkan av den brottsliges död (nu 9 och 10 §§) bör få samma vidsträckta tillämpningsområde.

Jag delar utredningsmannens uppfattning. Visserligen anses några av dessa bestämmelser redan kunna tillämpas åtminstone analogivis utanför brottsbalken men det får — bl. a. för undvikande av tolkningssvårigheter — anses lämpligare att de ges allmän giltighet.

Av de nämnda paragraferna har 5 § — om åtgärd till förebyggande av missbruk — redan nu sådan lydelse att den utan ändring kan tillämpas direkt inom specialstraffrätten. Vid utformningen av bestämmelserna i den nya 4 § om vem förverkande kan riktas mot måste emellertid den generella giltigheten beaktas. Tidigare har jag framhållit, att skälet till förslaget att slopa gällande begränsning av förverkande i vissa fall till uppsåtliga brott är att bestämmelsen skall kunna tillämpas också inom specialstraffrätten. Men specialstraffrättsliga särregler bör kunna finnas vid sidan av 4 §. För den skull bör i paragrafen anges, att den gäller endast om annat inte har föreskrivits.

Också lydelsen av 9 och 10 §§ bör ändras så att paragraferna kan tillämpas direkt på specialstraffrättsliga bestämmelser.

I det föregående har jag föreslagit, att som ny paragraf i förverkandekapitlet, 12 §, införs en bestämmelse om att förverkad egendom tillfaller

kronan. Även denna bestämmelse bör få allmän giltighet. Inom specialstraffrätten förekommer fortfarande regler om att förverkad egendom skall tillfalla annan än kronan. Med hänsyn till dessa bör undantag göras för de fall då annat är föreskrivet.

Utredningsmannen har föreslagit ytterligare ett par generella bestämmelser. Den ena, som syftar till att begränsa möjligheten att använda obligatoriskt förverkande inom specialstraffrätten, har jag behandlat i det föregående. Den andra bestämmelsen gäller förverkande av emballage. Vissa specialförfattningar innehåller regler om sådant förverkande. En generell regel därom torde dock inte vara nödvändig, eftersom en naturlig tolkning av en förverkandeföreskrift torde leda till att denna också omfattar emballage. Jag föreslår därför inte någon särskild bestämmelse i ämnet.

Sammanfattningsvis kan om förslaget i denna del sägas, att 3—12 §§ bör bli direkt tillämpliga också inom specialstraffrätten och att 1 och 2 §§, som är begränsade till förverkande vid brott enligt brottsbalken, bör tjäna som förebilder för ny lagstiftning utanför balken.

Bristerna inom specialstraffrätten botas inte helt genom att flera av brottsbalkens förverkanderegler får allmän giltighet. Den av utredningsmannen föreslagna översynen av de specialstraffrättsliga förverkandereglerna bör också ske. En granskning i ett enda sammanhang av hela förverkandelagstiftningen skulle givetvis vara värdefull men skulle enligt min uppfattning knappast kunna genomföras i praktiken, eftersom antalet specialförfattningar är mycket stort. Det torde vara en mera realistisk tanke att söka genomföra översynen successivt. Specialförfattningarnas förverkandebestämmelser bör ses över så snart det blir aktuellt att ändra en författning i mera väsentlig utsträckning.

Denna översyn bör ske efter vissa riktlinjer. I första hand bör noga prövas, om bestämmelser om förverkande över huvud skall behållas eller föras in i författningen. Jag delar visserligen inte helt utredningsmannens negativa inställning till förverkande som kriminalpolitiskt instrument men anser dock att en viss restriktivitet bör iakttas. Framför allt kan en viss återhållsamhet vara befogad vid sådant förverkande som används i förmögensreducerande och bestraffande syfte. I allmänhet bör i första hand undersökas om straffskalan kan utformas så att man får en lämplig påföljd. Men straffen kan — som det också har framhållits under remissbehandlingen — i flera fall behöva kompletteras med förverkandesanktioner. En särskild fråga i detta sammanhang är i vad mån förverkande skall knytas till uppsåtliga lagöverträdelser. Som utredningsmannen har konstaterat är de specialstraffrättsliga oaktsamhetsbrotten genomsnittligt av mindre allvarlig beskaffenhet än de uppsåtliga. Därför bör man vara sparsam med bestämmelser om förverkande vid uppsåtligt handlande.

Utformningen av de specialstraffrättsliga bestämmelserna bör ske med de allmänstraffrättsliga reglerna som förebild. En fråga, som särskilt bör

uppmärksammas, är att fällande straffdom inte bör göras till förutsättning för förverkande. Äldre föreskrifter av denna typ bör rensas ut och i fortsättningen bör det liksom vid förverkande enligt brottsbalken endast krävas, att någon har gjort sig skyldig till brottsligt handlande. Vidare bör förverkandereglerna inom specialstraffrätten ge domstolen möjlighet att underlåta förverkande av billighetshänsyn. Den bestämmelse av detta slag som jag har föreslagit i brottsbalken (11 §), kommer på så sätt att ha betydelse endast under en övergångstid. Om värdeförverkande skall förekomma, bör sådant förverkande konstrueras på samma sätt som jag har föreslagit beträffande brottsbalksreglerna. Värdeförverkande bör alltså vara alternativt och inte subsidiärt i förhållande till sakförverkande.

I fråga om hos vem förverkande får ske har jag föreslagit att det i en ny bestämmelse i brottsbalken (4 § första och andra styckena) anges de olika subjekt mot vilka förverkande får riktas. Denna föreskrift ger möjlighet till avvikelser inom specialstraffrätten. Endast om inte annat är föreskrivet, kommer brottsbalksregeln att gälla. Det betyder att man i varje särskilt fall bör överväga, om det finns anledning att förordna annorlunda i specialförfattningen. Kretsen av subjekt kan ju tänkas bära vara antingen vidare eller mera inskränkt. Om brottsbalksregeln skall vara tillämplig, behöver givetvis ingen hänvisning till brottsbalken göras i specialförfattningen.

Beträffande behandlingen av särskild rätt till egendom, som förklaras förverkad, saknas i allmänhet regler i specialförfattningarna. Eftersom den föreslagna brottsbalksregeln i detta ämne (4 § tredje stycket) inte är begränsad till brottsbalksbrott, kommer emellertid denna regel att gälla även med avseende på specialstraffrättsliga förverkandebestämmelser. Motsvarande gäller reglerna i brottsbalken om åtgärder till förebyggande av missbruk av egendom, som annars skulle ha förverkats (5 §), samt om preskription och verkan av den brottsliges död (9 och 10 §§).

Med hänsyn till den föreslagna generella regeln i brottsbalken (12 §) om att förverkad egendom tillfaller kronan, om inte annat är föreskrivet, behövs i fortsättningen inte utsägas i specialförfattningen att egendomen skall tillfalla kronan, när så skall vara fallet.

Lagförslag

På grund av de överväganden som jag nu har redovisat har inom justitiedepartementet upprättats förslag till lag om ändring i brottsbalken. Detta förslag föranleder vissa följdändringar inom specialstraffrätten. Sålunda har upprättats förslag till lag om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § luftfartslagen den 6 juni 1957 (nr 297), förslag till lag angående upphävande av 11 § lagen den 30 juni 1960 (nr 418) om straff för varusmuggling, förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § krigshandelslagen den 28 februari 1964 (nr 19) och förslag till lag angående upphävande av 4 § lagen den

1 april 1966 (nr 78) om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet. Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

De särskilda bestämmelserna

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Förslaget innebär ändringar i 36 kap. 1—4, 9 och 10 §§ brottsbalken. Dessutom föreslås att två nya paragrafer, 11 och 12 §§, införs i samma kapitel.

1 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om förverkande av vinning av brott och av förlag för brott.

Som jag har nämnt i den allmänna motiveringen förstås med vinning dels den ursprungliga vinningen och dels egendomens värde. Kan värdet inte fastställas exakt, bör vinningen bestämmas till ett skäligt belopp. Som hittills kan även rättigheter, t. ex. fordringsrätter, bli föremål för vinningsförverkande. Därvid gäller samma regler som för förverkande av föremål.

Liksom tidigare avses med bestämmelsen endast vinning som har uppstått genom en gärning som är brottslig enligt balken. Även begränsningen till sådan vinning som inte motsvaras av skada för enskild behålls. Härigenom kommer förverkande enligt paragrafen att vara tillämpligt vid samma slags brottslighet som förut. Som vinning kan således förverkas muta och annan otillbörlig förmån samt vederlag för brott. Vidare omfattas sådan vinning som faller in under det nu gällande andra stycket av paragrafen, t. ex. vinning av koppleri eller främjande av otukt enligt 6 kap. 7 § och av häleri enligt 9 kap. 6 § första stycket, om häleriet innebär att någon bereder sig otillbörlig vinning av annans brottsliga förvärv. Ytterligare exempel är vinning av dobbleri enligt 16 kap. 14 § och av spioneri enligt 19 kap. 5 §.

När det talas om vinning i paragrafens nu gällande andra stycke avses nettovinst. Detsamma bör gälla i fortsättningen för vinningsförverkande enligt 1 § i förslaget. Utgifter eller omkostnader som varit förbundna med vinningen skall således i princip dras av när den förverkade egendomens omfattning beräknas.

Förlag för brott har i förslaget liksom i gällande bestämmelse samma innebörd som i bestämmelsen om förberedelse till brott i 23 kap. 2 §, dvs. pengar eller annan egendom som är avsedd till bestridande av utgifter som är förbundna med förövande av brott. Som jag tidigare har framhållit torde förlag i denna mening inte kunna betecknas som vinning. En särskild regel om förverkande av förlag har därför tagits in i denna paragraf. Endast förlag som har mottagits kan förverkas.

Att förverkande är fakultativt får enligt gällande rätt anses innebära att såväl sak- som värdekonfiskation kan ske partiellt. Utredningsmannen har

givit uttryck åt samma uppfattning men har likväl beträffande 1 § föreslagit, att detta sägs uttryckligen i lagtexten på samma sätt som i nuvarande 2 §. Förverkande av vinning och förlag bör givetvis även i fortsättningen på grund av förverkandets fakultativa karaktär kunna ske partiellt. Eftersom denna uppfattning numera torde vara allmänt omfattad, har det inte ansetts behövt att låta den komma till uttryck i lagtexten.

Den särskilda bestämmelsen i nuvarande första stycket om skydd för godtroshävar ersätts av 4 § första stycket d) i förslaget.

Av den nu föreslagna 1 § framgår inte vem den förverkade egendomen skall tillfalla. En särskild bestämmelse härom föreslås som jag tidigare har nämnt i en ny paragraf, 12 §. Enligt denna skall egendomen liksom hittills tillfalla kronan.

2 §.

Paragrafen innehåller liksom f. n. bestämmelser om förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter. Till dessa har lagts en föreskrift om förverkande av egendom som i andra fall har varit föremål för brott. Den närmare innebörden av den nya generella regeln om förverkande av föremål för brott framgår av vad jag har anfört i den allmänna motiveringen.

Enligt nu gällande bestämmelse fordras för förverkande, att ägaren av hjälpmedlet eller någon som var i hans ställe uppsåtligen har begått brottet eller medverkat därtill. Motsvarigheten till denna bestämmelse har i förslaget tagits in i 4 §. Därvid har begränsningen till uppsåtliga brott fått utgå. Som jag har framhållit tidigare torde detta i praktiken inte medföra annat än en ringa utvidgning beträffande användningen av förverkande enligt denna paragraf. En tillräcklig begränsning ligger i det principiella kravet på att förverkande skall vara påkallat för att förebygga fortsatt brottslighet.

Att förverkande enligt förevarande paragraf är fakultativt anges med uttrycket »må förklaras förverkad». Därmed avses inte någon ändring i vad som nu gäller.

F. n. anges uttryckligen i 2 §, att förverkande kan ske »helt eller delvis». I förslaget har den förenklingen gjorts att detta uttryck har fått utgå. Detta innebär ingen ändring i sak.

Vidare föreslås att i stället för egendom dess värde kan förklaras förverkat. Värdeförverkande skall således liksom vid förverkande av vinning och förlag enligt 1 § vara alternativt i förhållande till sakförverkande. Härigenom blir det bl. a. möjligt att, om föremålet finns i behåll och är odelbart, förverka en del av dess värde, för den händelse det skulle vara obilligt att förverka hela egendomen. Det har tidigare visat sig nödvändigt att införa denna möjlighet vid smugglingsbrott genom en särskild bestämmelse i 12 § lagen om varusmuggling (prop. 1960: 115 s. 122). Detta berodde på att värdeförverkande var subsidiärt och således inte kunde användas, när egendomen fanns i behåll. Även om värdeförverkande kan användas alternativt i

förhållande till sakförverkande, bör det dock i princip inte tillgripas, när förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter sker i brottsförebyggande syfte. Sker förverkande i annan mera repressiv avsikt, kan det likväl vara skäl att använda värdeförverkande med en viss återhållsamhet, när hjälpmedlet eller brottsprodukten finns i behåll.

Regeln i nu gällande andra stycke av 2 § om skydd för godtrosförvärvare ersätts av 4 § d) i förslaget. Att den förverkade egendomen även i fortsättningen skall tillfalla kronan följer av 12 § i förslaget.

3 §.

Utom viss redaktionell jämkning har inte företagits annan ändring i denna paragraf än att exemplifieringen av utpräglat farliga brottsverktyg har slopats. Därmed avses som jag har framhållit i den allmänna motiveringen inte någon ändring i sak.

4 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om vem förverkande får riktas mot. Dessutom regleras behandlingen av särskild rätt till egendom, som förklaras förverkad.

Paragrafens första stycke, som motsvarar 2 kap. 17 a § första stycket i utredningsmannens förslag, innehåller en uppräkningslista av de subjekt mot vilka förverkande kan riktas. Bestämmelsen gäller inte förverkande enligt 3 § av s. k. utpräglat farliga brottsverktyg. Sådant förverkande kan enligt förslaget liksom f. n. ske utan begränsning till särskilda subjekt. Begränsningen har i förevarande 4 § kommit till uttryck genom att paragrafen gjorts tillämplig endast på förverkande på grund av brott.

Under a) anges att förverkande kan ske hos gärningsmannen eller annan som medverkat till brottet. Förverkande kan således i princip alltid ske hos den brottslige. Vinning får dock inte förverkas hos annan än den som har gjort vinningen.

Enligt b) kan förverkande ske hos den i vars ställe gärningsmannen eller annan medverkande var. Med att vara i någons ställe förstås detsamma som i nuvarande 2 § första stycket (betänkandet s. 32). Bland de subjekt hos vilka förverkande kan ske med stöd av denna bestämmelse kan nämnas bolag och andra juridiska personer.

Under c) sägs att förverkande kan ske hos den som har beretts vinning genom brottet. Samma regel torde ha gällt förut utan uttrycklig bestämmelse. Möjligheten att förverka muta och annat dylikt enligt 1 § var nämligen inte begränsad till den som hade begått brottet. Utredningsmannen har använt 3 kap. 7 § strafflagen (numera 23 kap. 7 § brottsbalken) som förebild. Han har därför föreslagit att förverkande skall kunna tillgripas mot den som »avsiktligen beretts vinning eller tillägnats något». Jag anser avsiktligen vara onödigt förstärkande och att tillägnelse endast är ett exem-

pel på vinning. Den som har beretts vinning genom brott kan givetvis vara någon av dem som anges under a) och b). Men under c) faller även annan som har fått vinning direkt genom brottet, t. ex. en ämbetsmans släkting när muta har lämnats direkt till denne. Att vinningen finns i behåll har inte gjorts till förutsättning för att den skall kunna förverkas hos mottagaren. Om vinningen inte finns kvar, kan detta dock i vissa fall göra att förverkande framstår som obilligt.

Under d) upptas en bestämmelse om förverkande hos den som efter brottet har förvärvat egendomen. Förverkande kan ske hos den som har förvärvat egendomen genom giftorätt, arv eller testamente eller genom gåva. Vidare kan förverkande riktas mot den som efter brottet har förvärvat egendomen på annat sätt och vid förvärvet haft vetskap om eller skälig anledning till antagande om egendomens samband med brottet. Bestämmelsen ersätter reglerna i nuvarande 1 och 2 §§ om skydd för godtrosförvärvare. Särskild rätt nämns inte uttryckligen i lagtexten. Av paragrafens tredje stycke får emellertid anses följa att det för förverkande av sådan rätt gäller samma regler som för förverkande av egendom.

Vid onerösa fång krävs således vetskap om eller skälig anledning till antagande om egendomens samband med brottet för att förverkande skall kunna ske hos förvärvare. Härigenom markeras, att skyddet för förvärvaren sträcker sig längre än enligt civilrättsliga regler om god tro. Liknande uttryck används i bestämmelsen om häleriförseelse i 9 kap. 7 §. För att gå fri från ansvar för detta brott torde vid t. ex. köp av tjuvgods inte fordras samma grad av aktsamhet som krävs för ett civilrättsligt godtrosförvärv.

Enligt paragrafens andra stycke får egendomen inte förklaras förverkad, om den vid brottet tillhörde annan än den som anges i första stycket under a)—c). Denna bestämmelse saknar motsvarighet i utredningsmannens förslag. Den föreslagna begränsningen, som kan förefalla naturlig, bör som jag har anfört i den allmänna motiveringen anges uttryckligen i lagtexten.

Tredje stycket innehåller, att särskild rätt till egendom som förklaras förverkad består, om ej annat förordnas. Det motsvarar 2 kap. 17 a § andra stycket i utredningsförslaget och ersätter nuvarande 4 §. Med särskild rätt förstås begränsade sakrätter liksom säljares rätt till gods som har sålts under äganderättsförbehåll.

Paragrafen avses vara direkt tillämplig även inom specialstraffrätten. Innehåller en specialförfattning en bestämmelse om subjekt för förverkande av annat innehåll än förevarande paragraf, skall den bestämmelsen gälla i stället. Som förut har nämnts skall emellertid föreskriften i tredje stycket om särskild rätt till egendomen gälla utan undantag.

9 §.

Som jag har framhållit i den allmänna motiveringen, bör den särskilda preskriptionstiden för talan om förverkande ändras. Den tid inom vilken

stämning skall ha delgetts för att förverkande skall kunna ske, när påföljd inte längre kan ådömas, föreslås sänkt från tio till fem år. Denna tid gäller vare sig orsaken till att påföljd ej längre kan ådömas är att åtalspreskription har inträtt eller den brottslige har avlidit. Vidare har bestämmelsen formulerats om så att den skall kunna tillämpas direkt inom specialstraffrätten.

10 §.

I denna paragraf föreslås endast en redaktionell ändring för att markera att bestämmelsen i fortsättningen skall vara direkt tillämplig även inom specialstraffrätten. Med beslut om förverkande avses också förordnande enligt 4 § tredje stycket i förslaget om att särskild rätt i förverkad egendom skall upphöra.

11 §.

Bestämmelserna i denna paragraf saknar motsvarighet i gällande rätt. Paragrafen innehåller att, om det i lag eller författning är föreskrivet att egendom skall förklaras förverkad, detta likväl får underlåtas, om förverkande är uppenbart obilligt. Detsamma skall enligt paragrafen gälla i fråga om annan särskild rättsverkan av brott. Som jag har anfört i den allmänna motiveringen syftar regeln till att begränsa användningen av de obligatoriska förverkanderegler som finns kvar inom specialstraffrätten. Regeln är — liksom regeln i 8 § om skälighetsprövning när brottet har begåtts av psykiskt abnorm eller minderårig person — tillämplig även på annan särskild rättsverkan av brott.

12 §.

Denna paragraf är ny och innehåller att förverkad egendom tillfaller kronan, om inte annat är föreskrivet. Bestämmelsen ersätter de särskilda reglerna i nuvarande 1 och 2 §§ om att egendom skall förklaras förverkad till kronan. Paragrafen är direkt tillämplig även inom specialstraffrätten. I den mån denna regel skall gälla, dvs. att egendomen skall tillfalla kronan, behövs således inte någon särskild bestämmelse härom i specialförfattningen.

Övergångsbestämmelser

Enligt förslaget skall lagen träda i kraft den 1 juli 1968.

De nya bestämmelserna medför vissa sakliga ändringar av gällande förverkanderegler. Några av ändringarna innebär vidgade möjligheter att förklara egendomen förverkad i anledning av brott. Enligt gällande bestämmelser kan förverkande av egendom på grund av brott inte ske hos den som efter brottet i god tro har förvärvat egendomen genom gåva. Den nya lagen innebär en skärpning på denna punkt genom att förverkande enligt 4 § första

stycket d) kan ske också hos godtroende gåvotagare. Hos sådan person bör förverkande inte ske, när egendomen har mottagits av denne efter brottet men före den nya lagens ikraftträdande. När fråga är om förverkande på grund av brott, som har begåtts före lagens ikraftträdande, bör även övriga delar av 2 § i dess äldre lydelse tillämpas i stället för 2 § och 4 § första och andra styckena enligt den nya lydelsen. En uttrycklig föreskrift i dessa avseenden bör meddelas.

Övriga regler torde genast kunna tillämpas utan särskild övergångsbestämmelse.

Övriga lagförslag

I 13 kap. 13 § andra stycket *luftfartslagen* finns en bestämmelse som motsvarar nuvarande bestämmelse i 36 kap. 4 § brottsbalken om luftpanträtt och in-teckning i luftfartyg som förklaras förverkat. Om brottsbalksregeln ändras enligt förevarande förslag, bör bestämmelsen i luftfartslagen upphävas. Dessutom bör en redaktionell jämkning göras i paragrafens tredje stycke.

Även i 11 § *lagen om straff för varusmuggling* och 4 § *lagen om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet* finns bestämmelser om särskilda rättigheter i förverkad egendom. Bestämmelserna har sin fulla motsvarighet i nuvarande 36 kap. 4 § brottsbalken. Också dessa bestämmelser föreslås bli upphävda.

Krigshandelslagen innehåller i 4 § andra stycket en hänvisning till bestämmelsen i 36 kap. 1 § andra stycket brottsbalken om förverkande av vinning. Förslaget till ändrad lydelse av 36 kap. 1 § brottsbalken innebär, att paragrafens nuvarande bestämmelser förs samman till ett enda stycke. Hänvisningen blir således felaktig och måste ändras. 4 § andra stycket krigshandelslagen bör därvid formuleras om så att dess lydelse stämmer överens med regeln i 36 kap. 1 § brottsbalken om vinningsförverkande. Den nya formuleringen torde inte innebära någon nämnvärd ändring i sak.

Också dessa lagändringar föreslås träda i kraft den 1 juli 1968.

Hemställan

Jag hemställer, att lagrådets yttrande inhämtas enligt 87 § regeringsformen genom utdrag av protokollet över förslagen till

- 1) *lag om ändring i brottsbalken,*
- 2) *lag om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § luftfartslagen den 6 juni 1957 (nr 297),*
- 3) *lag angående upphävande av 11 § lagen den 30 juni 1960 (nr 418) om straff för varusmuggling,*

4) lag om ändrad lydelse av 4 § krigshandelslagen den 28 februari 1964 (nr 19),

5) lag angående upphävande av 4 § lagen den 1 april 1966 (nr 78) om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

Bilaga 1

Utredningsmannens förslag till ändrade förverkandebestämmelser i strafflagen

(Vid tiden för förslaget gällande lydelse)

2 kap. 16 §.

Muta så ock för främjande av brott avsett förlag eller vederlag och annat dylikt, som lämnats eller mottagits då det i denna lag är särskilt belagt med straff, skall om det ej är uppenbart obilligt, förklaras förverkat till kronan; utgjordes egendomen av annat än penningar och finnes den ej i behåll, må i stället värdet förklaras förverkat. Vad nu sagts gälle dock ej mot den som i god tro förvärvat här avsedd egendom eller särskild rätt därtill.

Har någon eljest av gärning, som i denna lag är belagd med straff, haft vinning, som ej motsvaras av skada för enskild, må han efter ty prövas skäligen förpliktas att utgiva däremot svarande belopp till kronan.

2 kap. 17 §.

(Andra stycket, jfr nedan.) Ändå att fall, varom i första stycket sägs, ej är för handen, må dyrk, falskt mynt eller annat föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, förklaras förverkat.

(Första stycket, jfr ovan.) Vad som använts såsom hjälpmedel vid gärning, vilken i denna lag är belagd med straff, eller frambragts genom sådan gärning må, såvitt ägaren eller någon som var i hans ställe uppsåtligen förövat gärningen eller medverkat därtill, förklaras helt eller delvis förverkat till kronan, om det

(Föreslagen lydelse)

2 kap. 16 §.

Har muta, för främjande av brott avsett förlag eller vederlag eller annat dylikt lämnats eller mottagits då det i denna lag är särskilt belagt med straff, må det lämnade eller mottagna eller dess värde förklaras helt eller delvis förverkat.

Har någon i annat fall av gärning, som i denna lag är belagd med straff, haft vinning, som ej motsvaras av skada för enskild, må vinningen förklaras helt eller delvis förverkad.

2 kap. 17 §.

Föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, må förklaras förverkat.

Ändå att fall, varom i första stycket sägs, ej är för handen, må vad som använts såsom hjälpmedel vid gärning, vilken i denna lag är belagd med straff, eller frambragts genom sådan gärning förklaras helt eller delvis förverkat, om det är påkallat till förebyggande av brott. Samma lag vare om hjälpmedel, varmed nå-

(Vid tiden för förslaget gällande lydelse)

är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligga och det ej är uppenbart obilligt; finnes egendomen ej i behåll, må i stället värdet förklaras förverkat. Samma lag vare om hjälpmedel, varmed någon tagit befattning som innebär i denna lag straffbelagd förberedelse till brott. Vad nu sagts gälle dock ej mot den som i god tro förvärvat egendomen eller särskild rätt därtill. Avser förverkandeförklaring fartyg, som besväras av sjöpanträtt eller in-teckning, eller luftfartyg, besvärat av luftpanträtt eller in-teckning, må domstolen ock förklara, att panträ-ten skall upphöra i den förverkade egendomen. Finnes i annat fall nå-gons rätt till föremål som förklaras förverkat böra oaktat förklaringen bestå, göre domstolen förbehåll där-om.

(Tredje stycket.) I stället för för-verkande äge rätten föreskriva åt-gärd till förebyggande av missbruk.

(Föreslagen lydelse)

gon tagit befattning som innebär i denna lag straffbelagd förberedelse till brott.

Rätten äge i stället för att förklara egendomen förverkad föreskriva åt-gärd till förebyggande av missbruk.

2 kap. 17 a §.

Förverkande på grund av straff-belagd gärning må ådömas den som utfört gärningen eller såsom anstiftare eller medhjälpare medverkat därtill, den i vars ställe gärnings-man, anstiftare eller medhjälpare var, den som genom gärningen av-siktligen beretts vinning eller tilläg-nats något ävensom den som efter gärningen förvärvat egendom eller särskild rätt därtill med vetskap el-ler skälig anledning till antagande om egendomens samband med gär-ningen.

Särskild rätt till föremål, som för-klaras förverkat, består, där ej dom-stolen i enlighet med vad som gäller om förverkande av föremål förord-nar att rätten skall upphöra.

Vad som förklaras förverkat skall, om ej annat är föreskrivet, tillfalla kronan.

(Vid tiden för förslaget gällande lydelse)

2 kap. 18 §.

Är straff förfallet, må talan angående påföljd som avses i 16 eller 17 § av åklagare väckas allenast om statsåklagaren finner det vara ur allmän synpunkt påkallat.

5 kap. 13 §.

Dör förbrytare — — — den egendomen.

Påföljd som i 2 kap. 16 eller 17 § sägs må, om det finnes skäligt, ådömas utan hinder av förbrytarens död.

5 kap. 19 a §.

Talan om ådömande av påföljd som i 2 kap. 16 § eller 17 § första stycket sägs må, där straff är förfallet, ej väckas senare än tio år från det brottet begicks.

5 kap. 20 §.

Ådömt straff — — — omedelbart ådömts.

Ådömda böter — — — laga kraft.

Har villkorligt — — — laga kraft.

(Föreslagen lydelse)

(Paragrafen upphäves.)

5 kap. 13 §.

Dör förbrytare — — — den egendomen.

5 kap. 19 a §.

Är straff för brott förfallet, må påföljd som i 2 kap. 16 § eller 17 § andra stycket sägs ej ådömas i annat fall än då stämning med yrkande om påföljden på sätt därom är stadgat delgivits eller kungjorts innan straffet förföll.

5 kap. 20 §.

Ådömt straff — — — omedelbart ådömts.

Ådömda böter — — — laga kraft.

Har villkorligt — — — laga kraft.

Ådömd förverkandepåföljd bortfaller i den mån verkställighet ej skett inom fem år från det beslutet vann laga kraft.

1) Förslag

till

Lag

om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas, dels att 36 kap. 1—4, 9 och 10 §§ brottsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, dels att i samma kapitel skall införas två nya paragrafer, 11 och 12 §§, av nedan angiven lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

36 KAP.

1 §.

Muta, så ock för främjande av brott avsett förlag eller vederlag och annat dylikt, vars lämnande eller mottagande enligt denna balk utgör brott, skall förklaras förverkat till kronan, om det ej är uppenbart obilligt; utgjordes egendomen av annat än penningar och finnes den ej i behåll, må i stället värdet förklaras förverkat. Vad nu sagts skall dock ej gälla mot den som i god tro förvärvat här avsedd egendom eller särskild rätt därtill.

Har någon eljest av brott som avses i denna balk haft vinning som ej motsvaras av skada för enskild, må han efter vad prövas skäligt förpliktas att utgiva däremot svarande belopp till kronan.

Vinning av brott enligt denna balk som ej motsvaras av skada för enskild skall förklaras förverkad, om det ej är uppenbart obilligt. Detsamma gäller förlag för brott eller dess värde när mottagande av förlaget utgör brott enligt denna balk.

2 §.

Vad som använts såsom hjälpmedel vid brott som avses i denna balk eller frambragts genom sådan gärning må, såvitt ägaren eller någon som var i hans ställe uppsåtligen förövat gärningen eller medverkat därtill, förklaras helt eller delvis förverkat till kronan, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligga och det ej är uppenbart obilligt; finnes egendo-

egendom som använts såsom hjälpmedel vid brott enligt denna balk eller som frambragts genom eller eljest varit föremål för sådant brott må förklaras förverkad, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligga. I stället för egendomen kan dess värde förklaras förverkat.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

men ej i behåll, må i stället värdet förklaras förverkat. Detsamma skall gälla i fråga om hjälpmedel, varmed någon tagit sådan befattning som innebär brottslig förberedelse enligt denna balk.

Vad i första stycket sägs skall ej äga tillämpning mot den som i god tro förvärvat egendomen eller särskild rätt därtill.

3 §.

Ändå att fall som i 2 § sägs ej är för handen, må *dyrk, falskt mynt eller annat föremål*, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, förklaras förverkat.

Föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, må förklaras förverkat även i annat fall än som avses i 2 §.

4 §.

Förverkande på grund av brott av egendom eller dess värde må, om ej annat har föreskrivits, ske hos

a) gärningsmannen eller annan som medverkat till brottet,

b) den i vars ställe gärningsmannen eller annan medverkande var,

c) den som genom brottet beretts vinning,

d) den som efter brottet förvärvat egendomen på grund av giftorätt, arv eller testamente eller genom gåva eller som efter brottet förvärvat egendomen på annat sätt och därvid haft vetskap om eller skälig anledning till antagande om egendomens samband med gärningen.

Tillhörde egendomen vid brottet annan än den som anges i första stycket a)—c), må den ej förklaras förverkad.

Särskild rätt till egendom som förklaras förverkad består, om ej annat förordnas.

Förklaras fartyg, som besväras av sjöpanträtt eller inteckning, eller luftfartyg, besvärat av luftpanträtt eller inteckning, förverkat, må rätten förklara att panträtten skall upphöra i den förverkade egendomen. Finnes i annat fall någons rätt till föremål som förklaras förverkat böra

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

oaktat förklaringen bestå, skall rätten göra förbehåll därom.

9 §.

Kan på grund av den brottsliges död eller av annan orsak påföljd ej längre ådömas, må *vad i 1—5 §§ stadgas vinna tillämpning* endast såframt i mål därom stämning delgivits inom *tio* år från det brottet begicks. Talan må i sådant fall av åklagare väckas *allenast* om det *finnes* påkallat ur allmän synpunkt.

Kan på grund av den brottsliges död eller av annan orsak påföljd ej längre ådömas, må *egendom förklaras förverkad på grund av brottet eller åtgärd föreskrivas till förebyggande av missbruk*, endast om stämning i mål därom delgivits inom *fem* år från det brottet begicks. Talan må i sådant fall väckas av åklagare *endast* om det *är* påkallat ur allmän synpunkt.

I fall ————— motsvarande tillämpning.

10 §.

Beslut om förverkande eller *annan åtgärd enligt 1—5 §§* förfaller, i den mån verkställighet ej skett inom tio år från det beslutet vann laga kraft.

Beslut om förverkande eller *åtgärd till förebyggande av missbruk* förfaller, i den mån verkställighet ej skett inom tio år från det beslutet vann laga kraft.

11 §.

Är i lag eller författning föreskrivet att egendom skall förklaras förverkad, må detta likväl underlåtas, om förverkande är uppenbart obilligt. Detsamma gäller i fråga om annan särskild rättsverkan av brott.

12 §.

Förverkad egendom tillfaller kronan, om ej annat är föreskrivet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1968.

Förverkande av egendom på grund av brott får ej ske hos den som efter brottet men före lagens ikraftträdande i god tro har mottagit egendomen i gåva. Vad i övrigt föreskrivs i 2 § enligt dess äldre lydelse skall tillämpas, när fråga är om brott som begåtts före lagens ikraftträdande.

2) Förslag

till

Lag**om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § luftfartslagen den 6 juni 1957 (nr 297)**

Härigenom förordnas att 13 kap. 13 § luftfartslagen den 6 juni 1957 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***13 KAP.****13 §.**

Förövar ägaren — — — — — rätt därtill.

Avser förverkandeförklaring luftfartyg som besväras av luftpanträtt eller inteckning, må domstolen och förklara att panträtten i fartyget skall upphöra. Finnes i annat fall någons rätt till fartyget böra oaktat förverkandeförklaringen bestå, göra domstolen förbehåll därom.

Bestämmelserna i första och andra styckena skola i tillämpliga delar gälla jämväl krigsmateriel och gods som avses i 8 kap. 4 § andra stycket, såframt ägaren därav eller någon som är i hans ställe förövar gärning som i 8 § andra stycket i detta kapitel sägs eller medverkar därtill.

Bestämmelserna i första stycket skola i tillämpliga delar gälla jämväl krigsmateriel och gods som avses i 8 kap. 4 § andra stycket, såframt ägaren därav eller någon som är i hans ställe förövar gärning som i 8 § andra stycket i detta kapitel sägs eller medverkar därtill.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1968.

3) Förslag

till

Lag**angående upphävande av 11 § lagen den 30 juni 1960 (nr 418)****om straff för varusmuggling**

Härigenom förordnas, att 11 § lagen den 30 juni 1960 om straff för varusmuggling skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1968.

4) Förslag

till

Lag**om ändrad lydelse av 4 § krigshandelslagen den 28 februari 1964 (nr 19)**

Härigenom förordnas, att 4 § krigshandelslagen den 28 februari 1964 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

4 §.

Handlar någon — — — — — utföra varan.

Har den brottslige eller annan, för vars räkning sådan åtgärd vidtagits, haft vinning därav, skall vad i 36 kap. 1 § andra stycket brottsbalken stadgas äga motsvarande tillämpning.

Vinning av brott som avses i första stycket skall förklaras förverkad, om det ej är uppenbart obilligt.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1968.

5) Förslag

till

Lag

angående upphävande av 4 § lagen den 1 april 1966 (nr 78) om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet

Härigenom förordnas, att 4 § lagen den 1 april 1966 om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1968.

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 23 februari 1968.

N ä r v a r a n d e:

| | |
|---------------------|---------------|
| f. d. justitierådet | LIND, |
| justitierådet | ALEXANDERSON, |
| regeringsrådet | RINGDÉN, |
| justitierådet | WESTERLIND. |

Enligt lagrådet den 1 februari 1968 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 12 januari 1968, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i 87 § regeringsformen avsedda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till 1) *lag om ändring i brottsbalken*, 2) *lag om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § luftfartslagen den 6 juni 1957 (nr 297)*, 3) *lag angående upphävande av 11 § lagen den 30 juni 1960 (nr 418) om straff för varusmuggling*, 4) *lag om ändrad lydelse av 4 § krigshandelslagen den 28 februari 1964 (nr 19)* och 5) *lag angående upphävande av 4 § lagen den 1 april 1966 (nr 78) om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet*.

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Karin Ringberg.

Lagrådet yttrade:

Regler om förverkande förekommer i brottsbalken och i ett flertal författningar inom specialstraffrätten. Det har länge varit erkänt att regelsystemet uppvisar brister. Genom nu föreliggande förslag ernås bättre enhetlighet och överskådlighet och tillämpningen av institutet förverkande kan göras smidigare. Enligt lagrådets mening är förslaget till lagstiftning väl avvägt. På enstaka punkter vill lagrådet dock göra några erinringar som skall anges i det följande.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

1 §.

Bestämmelsen i första punkten talar om förverkande av vinning av brott. Om någon mottagit viss egendom, t. ex. såsom muta, är meningen att själva egendomen skall kunna förverkas men värdeförverkande vara alternativt i förhållande till sakförverkande, och att förverkandet skall vara begränsat till nettovinst.

I remissprotokollet uttalas härom bl. a. att vinning kommer att betyda »dels den ursprungliga vinningen dvs. själva föremålet, dels egendomens

värde». Emellertid kan man enligt lagrådets mening icke i formuleringen inlägga denna innebörd. Vinning — ett rättsligt begrepp som förekommer flerstädes i brottsbalken — avser icke ett konkret föremål utan en förändring i förmögenhetsläge, alltså en abstrakt ekonomisk differens. I denna betydelse synes också ordet begagnas i 4 § första stycket c) av förslaget. I sin föreslagna utformning medger lagtexten därför icke annan tolkning än att den talar om en konstaterad förbättring i förmögenhetsställning. Detta ger visserligen ett riktigt uttryck för vad som åsyftas i fråga om anledning till förverkande. Men när det gäller att bestämma vad som kan förverkas synes ordalagen icke medge möjligheten att, såsom avses, förklara ett konkret föremål förverkat, eftersom väl mottagandet av ett föremål men icke själva föremålet kan utgöra vinning i den vedertagna meningen.

Enklast synes man kunna undvika att lagtexten på detta sätt blir för snäv genom att i stället för »vinning» begagna ordet »utbyte», ett ord som icke torde ha samma rättsligt fixerade innebörd och vars motsvarighet kommit till användning i den danska lagstiftningen. Ordet synes kunna fattas såsom avseende såväl föremål som abstrakt vinning. Förfares så, bör övervägas om icke regeln om förverkandes begränsning till nettovinst då måste uttryckligen uttalas exempelvis genom tillägg av orden »i den mån vinning skett» eller liknande.

Lagbudet använder i första punkten ett uttryck — enligt lagrådets förslag motsvarat av ordet »utbyte» — som skall avse både konkret föremål och abstrakt vinst. Eftersom förverkande av en abstrakt vinst aldrig kan vara ett sakförverkande, utgör paragrafens avfattning ett lagtekniskt stöd för den i remissprotokollet uttalade principen att värdeförverkande skall vara alternativt och icke längre subsidiärt i förhållande till sakförverkande.

Enligt lagtexten synes inte vara något hinder mot att samtidigt döma till förverkande av föremål — eller dess värde — och till förverkande av vinning, t. ex. om någon såsom muta både mottagit ett föremål och fått sin förmögenhet eljest ökad. Enligt förslaget lär vara avsett att envar av dessa omständigheter skall utgöra förverkandeanledning. Olika meningar — delvis beroende på skillnad i uppfattning om när förverkande inträder — kan råda om betydelsen av att ett föremål förändras under tiden mellan brottet och domen. Att föremålet minskat och därigenom nedgått i värde torde sällan vara förtjänt av beaktande. Ett praktiskt fall är däremot att avkastning upplupit under tiden mellan mottagandet av en sak och tidpunkten för domen. Det är tänkbart att göra gällande att domstolens förverkandeförklaring då kan avse dels saken dels den överstigande vinning som erhållits genom uppbärande av avkastningen. En annan konstruktion skulle kunna vara att betrakta ett föremål såsom förverkat redan i och med brottet och av detta skäl anse den därefter uppkommande avkastningen ingå i brottet. Betänkligheter mot så långt gående förverkandemöjligheter förlorar i styrka genom att det enligt förslaget alltid står domstolen öppet att underlåta förverkande-

förklaring eller låta förverkande bli endast partiellt. Frågan torde kunna överlämnas åt rättstillämpningen utan att några uttryckliga regler anges i lagtexten.

4 §.

I sista stycket utsäges, att särskild rätt till egendom som förklaras förverkad består, om ej annat förordnas. Lagrådet vill förorda att slutorden, i närmare överensstämmelse med utredningsmannens förslag och departementschefens uttalande i lagrådsremissen erhåller lydelsen »om ej den särskilda rätten förklaras förverkad».

Angående denna paragraf vill lagrådet även göra ett påpekande i anledning av införandet av bestämmelse om att förverkande skall kunna ske hos gåvotagare oberoende av god tro. En sådan godtroende gåvotagare kan ha sålt den mottagna egendomen och begagnat köpeskillingen för sitt uppehälle eller eljest i sin konsumtion, så att vid tidpunkten för förverkandeförklaringen intet återstår av gåvan. I dylika fall lär ett utnyttjande av möjligheten att helt eller delvis underlåta förverkande — värdeförverkande — ligga nära till hands.

11 §.

Inom specialstraffrätten finns obligatoriska förverkanderegler som kan medföra stötande resultat. I förevarande paragraf ges emellertid möjlighet att underlåta förverkande av egendom om förverkandet är uppenbart obilligt. Enligt remissprotokollet syftar regeln i paragrafen till att begränsa användningen av de obligatoriska förverkanderegler som finns kvar inom specialstraffrätten varför paragrafen får betydelse endast under en övergångstid. Skulle emellertid i kommande författningar införas regler om obligatoriskt förverkande är enligt lagrådets mening paragrafen tillämplig även beträffande sådana regler, om ej annat uttryckligen stadgas i författningen.

Lagrådet har intet att erinra mot att paragrafen tilläggs denna innebörd.

Paragrafens bestämmelse om att förverkande av egendom kan underlåtas när det är uppenbart obilligt gäller enligt andra punkten i paragrafen även annan särskild rättsverkan av brott. Med »annan särskild rättsverkan» avses verkningar av olika karaktär såsom straffskatt enligt skattestrafflagen, dubbel hundskatt enligt KF den 17 maj 1923 angående skatt för hundar, älgavgift enligt KK den 9 april 1965 om älgavgift m. m., förlust av körkort enligt vägtrafikförordningen, förvisning enligt utlänningslagen och sådan rättsverkan som att brottet kan utgöra ett rättsfaktum vilket annan kan åberopa för att erhålla dom till sin förmån, t. ex. äktenskapsskillnad enligt 11 kap. giftermålsbalken. Föreliggande material medger emellertid icke en fullt tillförlitlig bedömning av den räckvidd och de verkningar paragrafen i denna del kommer att erhålla. Lagrådet hemställer därför att på motsva-

rande sätt som i 48 kap. 1 § rättegångsbalken begreppet »annan särskild rättsverkan av brott» måtte begränsas genom att sammanföras med begreppet förverkande i ett gemensamt uttryck »förverkande eller annan sådan särskild rättsverkan av brott». Härigenom torde t. ex. förlust av körkort och brottets betydelse som rättsfaktum vid äktenskapsskillnad falla utanför.

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Ur protokollet:
Ingrid Hellström

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 15 mars 1968.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, KLING, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets utlåtande över förslag till

- 1) lag om ändring i brottsbalken,
- 2) lag om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § luftfartslagen den 6 juni 1957 (nr 297),
- 3) lag angående upphävande av 11 § lagen den 30 juni 1960 (nr 418) om straff för varusmuggling,
- 4) lag om ändrad lydelse av 4 § krigshandelslagen den 28 februari 1964 (nr 19),
- 5) lag angående upphävande av 4 § lagen den 1 april 1966 (nr 78) om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet.

Föredraganden redogör för lagrådets utlåtande och anför.

Lagrådet har förordat vissa jämkningar i den föreslagna lydelsen av 36 kap. 1, 4 och 11 §§ brottsbalken.

I fråga om 1 § har lagrådet föreslagit att ordet »vinning» ersätts med »utbyte». Som torde framgå av remissprotokollet avsåg jag att ge ordet vinning en mera vidsträckt innebörd än den lagrådet vill lägga i ordet. Vinning skulle sålunda enligt det remitterade förslaget inbegripa såväl konkret föremål som abstrakt vinst. Eftersom ordet utbyte får anses tydligare utmärka vad som avses, vill jag dock biträda lagrådets förslag. Lagrådet har vidare anført, att det vid en sådan ändring bör övervägas om inte regeln om förverkandes begränsning till nettovinst måste uttryckligen uttalas i lagtexten exempelvis genom tillägg av orden »i den mån vinning skett» eller liknande. Enligt min mening torde ett sådant tillägg knappast vara nödvändigt. Ordet utbyte får nämligen liksom ordet vinning anses i sig innebära en sådan begränsning som avses med tillägget.

Lagrådets förslag till ändrad lydelse av 4 § innebär också ett förtydligande som bör godtas.

Vad beträffar 11 § avsåg jag inte, att det remitterade förslaget skulle i fråga om annan särskild rättsverkan än förverkande tilläggas en så vidsträckt innebörd som enligt lagrådet skulle kunna tolkas in i bestämmelsen. Med hänsyn till vad lagrådet har anfört vill jag ansluta mig till dess förslag.

Jag kan också biträda vad lagrådet i övrigt har anfört i anslutning till det remitterade förslaget.

Utöver de ändringar jag nämnt bör vissa redaktionella jämkningar göras.

I förslaget till ändrad lydelse av 4 § *krigshandelslagen* bör liksom i 36 kap. 1 § brottsbalken ordet vinning ersättas med utbyte.

Föredraganden hemställer, att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att antaga lagförslagen med de angivna ändringarna.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gunnel Anderson